

Чурапчыга күн тахсар!

© sanaoloh

12+

100 ЛЕТ
ЯССР
1922-2022

САНА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата

Кулун тутар 11 күнэ, 2022 сыл, бэтинсэ

№ 9 (11835)

ТЭРИЛТЭ ТҮБҮГЭ

ХАЛААН
УУТА
ХААРЫЙБАТАР

стр. 2

САХА АССР ТӨРҮТТЭММИТЭ 100 СЫЛЫГАР

ЫТЫК БАХСЫ –
САЙДЫ
ААРТЫГЫНАН

стр. 4

БОЛБОЙУН

СУОЛГА, АЙАНГА
СЭРЭХТЭЭХ
БУОЛУОБУН!

стр. 7

стр. 3

ТЭТТИК СОНУННАР

**Чурапчы гимназиятын
бүтэрбит улуус дьаһалтатын
үлэһиттэрэ оскуолаларыгар
45 тыһ. сэртификэти
бэлэхтэттилэр**

Бэрэсидьиэн оскуолаларын ситимэ кулун тутар 3 күнүн Иитилибит ытык нэс күнүнэн биллэрдэ. Ол чэрчитинэн, ситимнэ киирэр С.К. Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын выпускниктара – улуус дьаһалтатын үлэһиттэрэ Степан Саргыдаев көбүлээһининэн пуонда тэрийэн, бастакы кылааттарын киилэрдилэр. Пуондаа араас сылларга бүтэрбиттэр оскуолаларыгар махталларын, тапталларын бэлэттээн кылааттарын угуохтарын сөп. Киирбит үбү Иитилибит ытык нэс күнүгэр туттарыахтара. Бу туһунан үөрэх салалтатын начаалынньыга Юрий Посельский иһитиннэрдэр.

Юрий Посельский: “Бэрэсидьиэн оскуолаларын ситимэ тэриллибитэ 25 сылыгар анаан, үөрэх форумун тэрийдэ. Бу ситимнэ киирэр Чурапчытаагы гимназиятан выпускниктара – улуус дьаһалтатын үлэһиттэрэ, ол иһигэр выпускник Степан Саргыдаев төгүрүк остуолга кытыннылар. Форум түмүгүнэн Иитилибит ытык нэс күнэ олохтоно. Манньк күн ананытын Үөрэх министирэ Ирина Любимова ойөөтө уонна эһиллэһиттэ өрөспүүбүлүкэ бары оскуолалара бу күнгэ кыттыһахтарын сөбүн эгтэ”, – диир.

Үөрүүлэх сонун кэлэ

Олунньу 24-27 күннэригэр Омскай куоракка Б. Смагулов, Н. Шатов уонна И. Мартынович биригэстэригэр гиирз анныытыгар Бүтүн Арасыйыатаагы күрэхтэһии буолан ааста.

Ононо бийиги улууспут ыспарсымыана Влад Захаров гиирзэни анныыга Арасыйыа устуордун маастарын толордо. Улахан күрэхтэһингэ уопсайа 160 ыспарсымыан кытыһа. Влад гиирзэни өрө анныыга 91-дэ, оттон өрө быраабыга 142-гэ анныан, уопсайа холбоон, 162 очукуону ылары ситистэ.

**8-тарыйттан 16-ларыгар
дизри саастаах оҕо
көрүлүр төлөбүр быһа
холоон 6 тыһ 12 тыһ
солкуобайга дизри тэһиһиэ**

**КОРОНАВИРУС УТАРЫ ҮЛЭЛИИР
СУНАЛ ЫСТААП ИИТИННЭРИИТЭ**

Кулун тутар 9 күнүнээби туругунан улуус инфекционнай отделениетыгар 11 киһи сытар. Итигээн оҕото – 0. Таһыттан 91 киһи эмтэнэр, оттон оҕото – 10. Дьохуускайга 3 киһи эмтэнэр.

Вакцинанан быһаарыһан 11204 киһи ыһаахтанын, билигин 9036 киһи бастакы компонентын, 5615 киһи иккисин

ылбыт. Вакцинанан ылбыттар туруктара үчүгэй.

Бэйэни харыстанар туһуттан маасканы, бэрчээккени кэтэ сылдьып, социальнай арыты тутуһуп, илиини чаастатык сууһуп. Ылары сибикитэ (температура таһыстааһына, сыты, амтаны билбэт буоллаахытына, сөтөлүннэххитинэ) бырааһы ыһырын.

COVID-19

Чурапчытаагы киһи балыһа суһал линияһитин төлөпүнэ – 89618696878, 89644202833
Роспотребнадзор – 84115141272.
ЕДДС – 84115141660.

РФ Үлэ уонна социальнай харалта министирэ Антон Котяков этэринэн, кыра дохуоттаах ыал, оҕо тийинэн олоруу алын иэммэйиттэн 50, 75 уонна 100 % ыһаан сөп. Ити быһа холоон, 6 тыһыынчаттан 12 тыһ. солк. тэһиһэр.

Төлөбүрү 5 мөлүүһөнтэн таһа оҕо ыһааба. Ыам ыһыгар босуобуйаны ыһаан саҕалаахтара, ол иһигэр муус устар ый эмгэ аарыллан төлөнүө.

ИЛ ДАРХАН ЭТИИЛЭРЭ

Айсен Николаев тоһоболоон эттэ

Сүрүн сорукпут – өрөспүүбүлүкэ олоххо-дьаһахха, экэниэмикэбэ биэ туруктаах буолуутун хааччыйы.

Айсен Николаев өрөспүүбүлүкэ баһылытын уонна бырабылталыстыбатын дьаһалтатын кытта былааннаһар мунуһаар арбаангы санкциялары киллэрин кэмгэр эрэгийиэннэ биэ туругу хааччыйыага ырааһар мээрэлэри ылыу улахан суолталааһын бэллэстэтэ.

«Биһиги бэллэтиэхтэ төрүт сана кириинэ үктэмиппигин өйдүүх тустаахпыт. Арбаангы уонна Европа дойдуларын өттүлэригэр хайан да буолбатах ытты буола турар, кытаанах санкциялары киллэрдиһэр. Бу баһыаппаа сүрүн сорукпут – өрөспүүбүлүкэ олоххо-дьаһахха, экэниэмикэбэ биэ туруктаах буолуутун хааччыйы. Биһиги бэрэсидьиэнмитин, Украинаны денацификациялааһыттан уонна демилитаризациялааһыттан анал операцияны ыттар аармыйабытын өйүүхтөөхпүт», - диэтэ Ил Дархан.

Өрөспүүбүлүкэ баһылыга Владимир Путин бу уустук боппуруоһу быһаарыага элбэх үлэни ыттытын тоһоболоон эттэ.

Айсен Николаев суол федеральнай агентствотун салайааччыта Роман Новиковтын көрүстэ.

Роман Новиков өрөспүүбүлүкэбэ федеральнай суоллары санарды туһунан кэпсэттэ. 2024 сылга дьэри Саха сиригэр 390 км усталаах 38 эбийиэк туулуу, реконструкцияланна уонна өрөмүөннэһэ. 2024 сылга дьэри өрөспүүбүлүкэ сүрүн хорук тымырын – «Лена» А-360 федеральнай трассаны барытын асфальт-бетон огоруохтара.

Бүтүн федеральнай суолу огоруочулар «Халыма» уонна «Лена» трассага үлэни ытталлар. Маны таһынан испислиһтэр «Лена» федеральнай суол 825 километиргэр Амма өрүһү нөүгөлүүр муостаны реконструкциялы сыйдылар. Бу үлэни 2023 сылга бүтэриэхтэ.

Ил Дархан кэпсэтингэ ураты болжотону Алдан, Бүлүү уонна Өлүөнэ өрүстэр нөүгө муосталары тутуу боппуруостарыгар уурда. Бу эбийиэктэр федеральнай суолларынан сылы эргиччи сырыыны хааччыйахтаахтар.

Айсен Николаев Саха сирин олохтоохторун 25 бырыһыана эрэ сылы эргиччи сырыылаах сиргэ олохторун, үөһэ этилиһит эбийиэктэри тутуу бу сыллараны 85 бырыһыанна дьэри үрдэтэр ыабы биэрэрин туһунан эрдэ этэн турар.

Көрүһүү кыттылаахтара итин тэҥэ эргиччиэтигэр «Куттала суох хаачыстыбалаах суоллар» национальнай бырайыагы олоххо киллэрин ыттыларын ырыттылар. Быйыл өрөспүүбүлүкэбэ 251 км суол таһаан чөлүтүгэр түһэрэхтэ, итинтэн 222 км – эргиччиэтигэр уонна муниципальнай трассаларга. Үлэ 53 эбийиэккэ ыттылаа.

Айсен Николаев өрөспүүбүлүкэ олохтоохторун норуот маастарын күнүн уонна Саха сиригэр Арассыыйа норуоттарын култуурунай нэһилиэстэбинэ сылын эбэрдиэтэ.

Саха сиригэр 253 киһи – норуот маастарын уонна 511 киһи – норуот уус-уран дьарыктарын маастардарын үрдүк аатын сүтэр.

2022 сылга өрөспүүбүлүкэбэ култуура эйгэтигэр барыта 89 улахан тэрээһин ыттылаа. Олор истэригэр Үөһэ Бүлүүтэ Олонхо ыһаага, ЮНЕСКО шедеврдин көрсүү, араас быыстапкалар, бэтибэллэр уонна да атыттар кириһэр. Бэс ыйыгар Саха сиригэр дойду национальнай тыһаатыр бастакы конгресса буолуо. Ити өрөспүүбүлүкэбэ театральнай искусство салгы сайдыытыгар эбии уобу биэрэ.

Арассыыйа норуоттарын култуурунай нэһилиэстэбинэ сылын чэрчитинэн Саха сиригэр «История уонна археология пааматынныктара» култуурунай нэһилиэстэбинэ эбийиэктэрин каталога бэчээккэ болжоннор, Олонхо матыһаарынан театральнай туруоруулар буолуохтара.

Людмила Горюхова

Биһиги улууспутугар

«Дорожник» ХЭТ дьирэктэрэ Гаврил Владимиров:

Быйыл «Халыма» бэтибэллэри айдан суолугар, Аллараа Бэстээх-Чурапчы хаалбыт учаастага толору аспаалынан бүтүлүө. Уопсайа 47,6 км усталаах суол. «Халыма» тырааска 90-105 км учаастагы «Мегинское Автомагистраль» ХЭТ, 105-120 км дьэри учаастагы «Сельдорстрой» ХЭТ, 120-135, 147-149 км учаастактары «Дороги Саха» САУо аспаалынан бүтүлүөхтэ. Контрагынан бу үс тэриэти атынны 15 күнүгэр дьэри үлэтирин бүтэри туттарыахтаахтар. Ол эрэри, күнү-дьылы баттаһа, суол турута хаачыстыбалаах буоларыгар үлэ балаһан ыйыгар түмүктэнэрэ былааннаар. Бу онгоһулар суолларбыт гаранттинай эбэрдиэтиһиллэр, уруккуга холоотуох, уһаан биэрдиһэр. Суол арбаа (полотно) 6-8 см, бүтүлүө (аспал) 3-4 см гаранттилаахтар.

Маны сэрэ, «Халыма» тырааскатын 171-183 км учаастагар быйыл аспаал бүтүлүөтүн өрөмүөнү онгоһулуо. Аукцион бу күнүгэр тахсыахтаах.

«Аи» норуодунай устууууа салайааччыта Сусанна Дьячкова:

Чурапчы улууһугар 18 киһи – «СӨ норуотун маастара», 32 киһи – «СӨ уус-уран онгоһуктарын маастара», 56 киһи – «Чурапчы улууһун норуотун маастара» үрдүк аатын сүтэлэр.

Быйыл устууууабыт үлэтин чэрчитинэн үс улахан тэрээһин ыттылаа былааннаар. Ол курдук, кулун тутар 16-17 күнүгэр Чурапчы улууһун маастарын күнэ, улуус ыһаагар «Уран уус түһүлгэтэ» быыстапка, Ийэ сир сылыгар анаан, «Аан Алахчын таһа» куонкурус түмүтүнэн этилиһит таһаы көрүү буолуо.

Аспыт нэһилэбэ өрөспүүбүлүкэбигэр норуот маастардарын күнэ бэллэтинэ. Маныа Дьоккуускай куорат улуусаларын устун кыһынны национальнай таһаах маастардар сэлэтин хаамыларыгар улуус-туттан 45, «Якутия мастеров» быыстапкага 26, «Народное искусство – национальное достояние» регионнар икки ардыларынаа дьарбана-быыстапкага 7 норуот маастара ситиһиллэхтик кыттылар.

Ефремова, Хайахсыт нэһилиэтин баһылыга Тарас Тарасов, чакырдар бири дойдулаахтара Афанасий Кирилин, улуустаагы үөрэх салалатын итэр уонна эбии үөрэхтэрин салалатын начаалыныгы Анастасия Спиридонова, Роман Филиппов аатынан Фольклор дьэтин дьирэктэрэ Мария Матвеева, «Талба» дьахталлар түмүлэрин бэрэсэдэтэ Александра Неустроева кытты-

ТЭРИЛТЭ ТҮБҮГЭ
Халаан уута хаарыйбаттар

Быйылгы хаар нуормаба эппиэттиир. Ол эрэри уу тахсытга, үрэхтэр сүүрдүүлэрэ сааһын хайдах ууларарыттан тутулуктаах. Хаар халын да дьылларыгар ууллара-ууллара тыаллыран, ууну көтүтэн, куурдан кэбиһэрин билэбит.

Саастыт барахсан чэмэлкэй күнүгэр чабыллан, сылааһынан сылааһан тийэн кэлтэ. Сотору хаарбыт уулан, үрэхтэр сүүрдүөхтэ, уу-хаар дэһэйиэ. Уу кэлитэ сирин ууттаан уйгуу-бийагы түстүүрүн таһынан, балысхан, нуорманы таһынан буоллаһына, дьэрибэллэри ылан хоромнуу оноруон, нуормаһан намыһах буоллаһына, хоһуу куурааннаан, үүнүүнү биэритэ мөлтүүн сөл. Маныаха быһыттары үлэтигин улахан оруолу ылар. Ууну быһыттан хоһууны нүөлсүтүлэр, хоромнуу таһаарбатын туһугар быһыты аһан ууну аһарыллар. Быйылгы халаан уутугар бэлэмнэниини улуустаагы «Мелиорация ПМК» тэриэти салайааччыта Николай Попов уонна кылаабынай инженер Никита Новгородов билиһиннэрлэр.

Бу күнүгэр быйыл саас төһө үлэни ыттыахтаахтынан былааннаан, докумуоннаан өрөспүүбүлүкэбэ салалтабытыгар киллэрэн көмүскэтибит. Онтон төһө үбүлэни быһаарыахтаахтар.

Федеральнай бырагырааманан Халаар Үрүң Күөлүгэр баар быһыт ууну аһарга, таһымын тутарга анаан үлэриги ыттыга 12 мөл. солк. көрүлүнэ. Итинчэ суума эмэ федеральнай бырагырааманан Мугудайга Солообут үрөһүн кэлэр ууну контуруолуурга көрүлүнэ.

Тэһиэр-таһар үлэри ыттылаһалар. Бутувай таһы Мэнэ Ханаластан, Тааттатаан ажаллар. Үлэ барара былааннамыт эбийиэктэригэр – Кындалга 30 кубометр, Чурапчы сэлэһиннэтигэр Куоһаага 60 кубометр, Кытаанахха Намада 30 кубометр таһылаахтаах. Итин таһынан Одуулуун Уһайыгар 15 кубометр, Кындалга 24 кубометр, Намада 24 кубометр гравий ажаллаһа. Саптааска (резервэ) 45 кубометр бутувай таас, 100 кубометр гравий тэһиһиллэ. Балары

чөмөхтөөн кутарга суол астарыт, былааһаа оноробут. Уу кэлэр күмүгэр бири ый дьуһуурустуба олохтохпут, кэрийэ сылаһан баһаһынанны билсэхпит, контуруоллуохпут. Хатылы Лахалдыһыттан, Болтоһоо регулятордаах быһыттары өрөмүөннэтэбит. Быйыл Болтоһоо Чуорааһыттарыгар уу киллэртэриэхпит.

Таатта улууһун быһыттарын өрөмүөннэтиги, контуруоллаһыт эмэ биһиэхэ кириэр. Кыйы, Чөркөөх, Дэбдиргэ, Уолба быһыттарыгар өрөмүөн үлэһэрэ барыахтара.

Саасты халаан уутугар бэлэмнэниги баһылыгы бастакы солбулааччы бэрэсэдэтэтиһэр улуустаагы хамыһыта үлэтир. Нэһилиэктэргэ дьаһалта баһылыктара сыйыарылыбыт учаастактарыгар эппиэтинэстэһэр. Ыксаллаах быһыыга-майгыга кэмтитэ биригэ үлэһэр. Саасты халаан уута аспытын кэнниттэн быһыттарыт туруктарын бэрэбизиркэтиһит, алдыһы баар буолаһына, өрөмүөннэтиһит.

Билэрин курдук, Таатта улууһа биһиттэн намыһах сирдэх-уоттаах. Уу эмэ кэлэһинэ, дьэрибэллэрин уу ылар кутталлаах. Күүс сүүрдэр туора үрэхтэрдэхтэр, олор үксүлэрэ Таатта үрэхтэр түһэлэр. Онон ити уулар аһаахтарыгар дьэри куттал суоһаабатын наадатыгар, төһө кыалларынан, Чурапчыга баар быһыттарынан ууну тутта сыйыт.

Халаан ууттуттан нэһилиэһи сэрэхтэх буолуохтаах. Уу ыһаан сөптөөх уһайбалаахтар, хотоннохтор эвакуацияга бэлэм буолуохтаахтар. Уу хоромнуута суох аһарыгар бары кыһаллаһыт!

Алексей Слепцов

НЭҢИЛИЭКТЭН – СОНУН

“Ыраас эйгэ” бырайыак олоххо кирирдэ

Улууспут нэһилиэктэриттэн бири бастакынан сана баанньык үлэбэ кирирдэ. Аныгы ирдэбилгэ толору эппиэттиир эбийиэк нэһилиэһиннэ чэгиэн-чэбдик туруктаах буоларыгар улахан суолтаны ыла саабахтаммат.

Быйыл 2022 сыл Чакыр нэһилиэгэр Куту-сүрү бөбөгөтүү сылын биллэриһит. Ол чэрчитинэн кулун тутар 4 күнүгэр нэһилиэккэ сылы арыһар бэлэ тэрээһин буолла. Бу күн сана баанньык аһылыта. Онгоха нэһилиэк ыччаты кытары үлэбэ испислиһи Никель Миронова, нэһилиэк ыччаттара Марфа Васильева, Иннокентий Саввинов буолан, өссө 2019 сылтан саа-

лаан, баанньык тутулуутун туһунан боппуруоһу көтөхтүтэр. СӨ ыччат министэриһитэтин Граныгар кириһэ, 1 мөл. 100 тыһ. солк. сууманы ылары ситиһиттэр. Онон бырайыак үтүө түмүтэ бу дьэро күн бэллэтинэ.

Тэрээһин үөрүүдэх чааһыгар нэһилиэк баһылыга Константин Лебедев, Одуулуун нэһилиэтин баһылыга Людмила

Ефремова, Хайахсыт нэһилиэтин баһылыга Тарас Тарасов, чакырдар бири дойдулаахтара Афанасий Кирилин, улуустаагы үөрэх салалатын итэр уонна эбии үөрэхтэрин салалатын начаалыныгы Анастасия Спиридонова, Роман Филиппов аатынан Фольклор дьэтин дьирэктэрэ Мария Матвеева, «Талба» дьахталлар түмүлэрин бэрэсэдэтэ Александра Неустроева кытты-

ны ыттылар. Иккис сүрүн тэрээһиннэн, Гран уопсай сууматын бырайыагар нэһилиэк дьаһалтатыттан 200 тыһ.сууманы уклуттарын, ону таһынан 1,5 мөл.хаччыты уопуонсардаппыттарын, бүтүүн нэһилиэк дьэно тахсан субьютуһуукутаабыттарын түмүгэр Чурапчы улууһун нэһилиэктэригэр бири бастакынан сана баанньык үлэбэ кирирдэ. Баанньык иһигэр таһа суулар массыналаах, иһэр ууну онорон таһаарар аппарааттаах уонна 10-ча киһи суунарыгар анаммыт ыскамайкалардаах. Онон маныа 3-4 үлэ мүнэстэ тахсыахтаах.

Баанньыгы аһы сирин-уомун толорон, алгыс тылы нэһилиэк олохтооһо, биллэр олохтоһот Николай Григорьев эттэ. Аалай кыһыл лизэтин нэһилиэк баһылыга Константин Лебедев, ор сылларга Чакыр баһылыгына үлэһиттэ Афанасий Кирилин, олох-дьаһах хомунаальнай хаһаайыстыба бэрэсэдэтэ Станислав Николаев быытылар.

Константин Иннокентьевич эбэрэ тылы эттэ. Улуус баһылыгар Степан Саргыдаевка, үлэһит-хамсаабыт ыччаттарыгар, нэһилиэтин дьонугар-сэргэтигэр дьирэтиһит махтанна. Үлэһит дьонугар махтал суруктары, сэртэһикэтигэр туттарда.

Сэмэи ЖЕНДРИНСКЭЙ.

СЭРГЭХ ДЬААЛ

Чурапчы дьахталлара санааларын эттилэр

XV-с Дьахталлар сийэстэрэ уонна II-с Уһук Илиннээҕи дьахталлар пуорумнара Саха АССР 100 сылыгар уонна Ийэ сылыгар ананан ыытылынна.

Сүрүн дьаһалынан 13 былаһаакканан сиссийэлэр ыытылыннылар. Чурапчы улууттан 8 дэлэгээт кэтэхтэн уонна 4 Дьокуускайга сирэй көрсөн кыттан, санааларын эттилэр.

Дэлэгээсийэ кыттылаахтар улуус баһылыгы Степан Саргыдаевы кытта көрсөн, үс күн устата ыытыллыбыт сиссийэлэр уопсай резолюцияларын кылгастык билиһиннэрдилэр.

Сонун этиилэр ордук урбаан, цифровизация эйгэтигэр кирибигэр. Доруобуйа харыстабылыгар скринингтовай иһымана киллэрин, эр дьон доруобуйатыгар болҕомто уурулуохтаахын бэлэтээбигэр. Ойолонһун бадалаах эко өнгөтүнэн туһанар эдэр дьахталлар (быһа холоон, 34-35 саастаахтар) элбээбигэр. Сүрүн биричиинэтэ — белок тиийбэт. Онон кыыс оҕоһо эрдэттэн натуральнай белогу аһата үөрэтэргэ сүбэлээбигэр.

Тыа хаһаайыстыбатын эйгэтигэр элбэх каадыр тиийбэтин, ыанымыскаларын эрдэ бэлэһэргэ таһаарар тоҕоостооһун уонна сир үлэтин болпуростарыгар этиилэр кирибигэр.

Туһаара Павлова, Болугур үһүлүгэ:

«Бары тус-туһунан стратегическай сиссийэлэргэ кытынныбыт. Мин «Култуура» национальнай бырайыак: култуура сайдытыгар уопастыбаннай кылаат» хайысханы иһиттим. Манна Ульяна Винокурова тил этиттин сэнээрдим. Кини саха дьахтарын уобараһын уруккутун, билингитин уонна инникитин хайдах буолуоһун туһунан тус санааларын эттэ. Кини биһиги биһир дойдутаахпыттар Матрена Ноговицынаҕа аныгы саха дьахтарын уобараһын көрөр эбит. Ону астына иһиттим, кээн тутунум. Маны таһынан, «Кинигэ төрөөбүт дойдута — төрөппүт ийэтин кэриэтэ» — дьон ырыа тылларын этэн туран, өрөспүүбүлүкэҕэ биллэрэлибит Ийэ сылыгар сөп түбэһиннэрэн, Чурапчы улууттан Ийэ сир сыла биллэрэлибитин биһирээн бэлэтээтэ.

Мусуойга сылдьан, сэдэх экспонаттары көрөн сөхтүм, Чурапчыга кийит буолан туран,

улуус устуоруйатын, билиһиннээх дьонун истэн, кээн тутунум. Бу далааһыннаах тэрээһини өрөспүүбүлүкэ үлэһиттэригэр төһө даҕаны кэтэхтэн кытыннарбыт, олус астынныбыт, тэрийэччилэргэ махталбытын тиздэбим.

Наталья Иванова, Чурапчы үһүлүгэ:

«Дьахтар предпринимательствота» сиссийэҕэ өрөспүүбүлүкэ араас муһукарыттан урбаанньыттар кэлэн кытынныбыт. Кулун тутар 3 күнүгэр төгүрүк остуол тула ырытылаах кэпсэтии саҕаламмыта. Түөрт бөлөһүнэн араасан үлэлээбигэр. Судаарыстыбаннай уонна уопастыбаннай тутулу кытта дьахтар предпринимательствота ыкса үлэлэһини, үөрэхтээһин, сатабыл, каадыр бэлитикэтин көрүү туһунан кэпсэтии табыста. Маны тэҥэ юридическай, финансовай болпуростары ылан көрдүр. Саҥа сүүрээһини үлэһ-хамнаска туһаны, чуолаан СММ-тутуу, бренд

быһымынан таһаары, каадыр резервиритин уонна персонал саалайы туһунан сүбэлэстилэр.

Сүрүннээн социальнай страховкалааһын, араас төлөбүрдү үрдүктүрүтүн, бэрэбэркэлэр элбэхтэриттэн дьоһус урбаан үлэ мистэтин таһаарара уустуктардааһын ырытыстыбыт. Маны сэрэ бэлэһи кыратын, урбаанньыт дьахтар төрүүр буолаһына уопускаа барбатын, өбөтүн бэлэтин үбүттэн күүлэйдэрин туһунан болпуростары көтөхтүбүт. Ону таһынан идэ таһымын үлэтигэ судаарыстыбаннай өйөбүл тоҕоостооһун бэлэтээбигэр. Тыа сирин урбаанньыттары куораттары кытта тэн усуулуобуйа үлэһиттэрин ситиһинэхтэхпитин эттилэр. Холобур, уу, уот, гаастааһын, толору хаачыһы баар буолуохтаах.

Түмүктүү мунньаха «Көмүлүк» директорэ, «Сделано в Якутии» ассоциация бэрэссэдээтэ Ольга Григорьева тил эттэ. Кини тастан киллэрини бэйэ онорууна солбуйууга (импортзамещение) күүскэ үлэлэһэргэ болҕомто уурулуохтаах дьэтэ. Кыра нэһиликэннээҕи тыа сирин билиһи куораты кытта тэҥэһэбигэр. Ол иһин атын регионнары кытта биһирэ үлэһини, уопут астааһы, сүбэлэһини тоҕоостооһун эттэ.

Күнэ хабааннаах тэрээһини өрөспүүбүлүкэ сүбэлэһиттэн үөрэбин, элбэҕи биллэм. Сийэскэ биһир санаалаах дьону кытта көрсөн, олус көхтөөхтүк, сэрэхтик кытынныбыт. Дьахтар хамсааһына дойду сайдытыгар, олох туһуулар суалтата үрдүгүн сөхтүм. Дьахталлар сийэстэрэ, пуорумнара тохха ытылларын дьон үчүгэйдик билбэт эбит. Ол иһин аһаҕас эһиһэргэ тахсыахтаахпын.

Федора Седлашцева, Чурапчы үһүлүгэ:

«Экология» сиссийэҕэ Чурапчы улууттан үһү буолан кытынныбыт. Сүрүннээн истибиһит, үөрэтин быһытынан бөдү наардаан хомуйуттан саҕалаан, батарейкалары туһунан хомуйууга сүбэлэстилэр. Ботаническай саадтарга талахтары хайдах курдук үчүгэйдик олордоллорун кэпсэтилэр. Сонун үүнэһилэри аҕалан, бэйэбит дойдубуттар олордон, искиһирдэри кизгэти-

Сахалыы танаастаах сэлэлэн хаамтылар

Норуот маастардарын күнүн чэрчитинэн Дьокуускайга Өрөспүүбүлүкэтээҕи дьаарбанка-быыстапка, маастар-кылаастар, куонкурустар, кэмпиризсийэлэр ыытылыннылар.

Национальнай танаастаах маастардар бырааһынныктаабы сэлэлэн хаамтылар буолла. Уран тарбахтаах иистэннэһир тикпит кыһыгы национальнай танаастаах көрүүххэ ураты кэрэ.

Манна Чурапчы улууттан уолсайа 45 норуот маастара уонна иистэннэһир кыһыгылар. Чурапчы, Сылан, Одьулуун, Чакыр нэһиликтэриттэн уонна Чурапчыттан төрүттээх куоракка олорор биһир дойдутаахтарбыт оностон киһирэн тэрээһини кизгэттилэр.

Людмила ГОРОХОВА.

экспитин сөп эбит дьэн көрдүбүт. Резолюцияга СӨ Экология министэриһиттэригэр этиилэр кирибигэр: оҕо экологическай киһиннэрин сиргүтүү, бастайааннай төрүккэ экологическай үөрэхтээһини күүскэ тарбаттарга уопастыбаннай иниспектэрдэргэ, айылба харыстабылларыгар, оҕуолаларга үөрэҕи киллэрин. Маны таһынан орто, үрдүк үөрэх кыһаларыгар эдэр ыччат экологическай этэрээтэрин тэрийини туһунан этиилэр кирибигэр. Мас олордуттар күүскэ үлэ барыахтааһын, айылбаны харыстыргар оҕолор кыра эрдэхтэриттэн такайылан тахсыахтааһын туһунан сийэс кэһиттэн резолюцияга эһи кириэхтээх.

Марфа Петрова

Кэрэ аҥаардар күннэрин көрсө

Аан дойдутааҕы дьахталлар күннэрин көрсө, «Айылгы» НАДь бастын уопастыбанньык дьахталларга анаммыт үөрүүлээх тэрээһин ыытылынна.

Бырааһынныктаабы дьаһалы «Улыба» уһуулаан иһиллээччилэрэ уонна Дириннээҕи усакууста оҕуолатын үөрэнээччилэрэ эбэрлэ ырыаларын кизгэттилэр. Улуустааҕы дьахтар Сэбиэтин бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Анастасия Афанасьева аспыт сылга дьахталлар уопастыбаннай түмсүүлэрэ улууска ыытыллар үлэ бары хайысхаларыгар тох өрүттээх үлэни-хамнаһы тэрийбигэр, инникитин сорукутар тустарынан сийилин дакылататы онордо. Саалгы улуус баһылыга Степан Саргыдаев уонна улуус дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэ Афанасий Захаров мустубут бары кэрэ аҥаардары сааскы мангалыгы бырааһынныгынан эбэрдэлэн туран, кулун тутар 3-4 күннэригэр Дьокуускайга ыытыллыбыт өрөспүүбүлүкэтээҕи 15-с дьахталлар сийэстэригэр ону тэҥэ 2-с Уһук Илиннэни форумна Чурапчы дэлэгээсийэ ситиһиннээхтик кыттыбытын бэлэтээтилэр. Улуус ытыгар бэлитикэтигэр, экономическай сайдытыгар, оҕону иһиттэ, дьэн кэргэн биһир туруктаарыгар, чөл олоһу өрө тутууга кэрэ аҥаарлар иһигэр күүһү сүбэлэллэрин, дьон кылааттанын киллэрэлиһин этэн туран, махталларын тиздилэр.

Өрөспүүбүлүкэтигэр Ийэ, улууспуттар Ийэ сир сыла биллэрэлиһэ, ону тэҥэ быһыл САСР тэрийлиһитэ 100 сылын күнэ хаһыскалаах үлэ-хамнас быһааныгарын, кэ-

сиссийэ ыытыллыбытын, бырайыактар то-руунамыттарын билиһиннэрдилэр, онуоха бастын уопастыбанньык дьахталлар сүрүн күүс, тирэх буолалларын бэлэтээн туран, түм-сүүлээхтик үлэһиттэргэ-хамсыырга ытырдылар.

Улуус баһылыга Степан Саргыдаев улуус сайдытыгар эгиктэ суох үлэни-хамнаһы тэрийсигэр, дьон кылааттарын киллэрсигэр кэрэ аҥаарларга улуус уонна өрөспүүбүлүкэ саалтатын үрдүкү наҕараадаларын туттарда. Ол курдук Мария Герасимоваҕа «Граждан-скай киһи» бэлэ, Прасковья Слепцоваҕа Бырабыыталыстыба грамотата, Юрий-на Матвееваҕа «Дьэн кэргэн бэлитикэтин сайыннарыма кылаатын иһин» бэлэ туттар-ыллына. Оттон Мария Иустиноваҕа «Чу-рапчы улууттан Бочуоттаах гражданны» үрдүк аат иһирилиһэ. Татьяна Маркова «Оройу-нун иһигэр үтүөлэрин иһин» үһүс иһиттэ-нээх, Дария Бродникова «Ийэ албан ап» үһүс иһиттэһи бэлэлэһиннэ наҕараадала-нылар.

Түмүккэ уопастыбанньык дьахталлар улуус саалтатын кытта оҕону иһиттэ, дьэн кэргэн өйөһүлүгэ, улуус экономикатын сай-ыннарыма, уопастыбаннай үлэни-хамнаһы тэрийини туһуламмыт аһаҕас кэпсэтигэ кы-тыннылар, санааларын үлэһиннэлэр.

Анна ЗАХАРОВА.

УСПУОРТ

Добордуураптар бириистэригэр — күрэхтэһини

Кулун тутар 5 күнүгэр Чурапчы-га иһи-бии Добордуураптар би-ринистэригэр ытыллыбыт теннис күрэхтэһинигэр өрөспүүбүлүкэ ара-ас улуустарыттан барыта 62 күрэх-тэһээччи кытынна.

Саастаап күүстээх. Ол курдук, сахалартан үүмүт үс успуорт маастардара, успуорт маастары-гар хандьыдааттар, өрөспүүбүлүкэ күүстээх бэтэрээн теннисчигэр бааллар. Күрэхтэһини успуорт управлениета, теннис федерацията, Добордуураптар дьэн кэргэннэрэ, биһир төрөөбүттэрэ тэрийдилэр. Кылаабынай судууһан С.Н. Ба-шарина үлэһитэ.

Күрэхтэһини аһы үөрүүлээх түгэнигэр улуус баһылыга С.А. Сар-гыдаев бары кытааччылары эбэр-дэлээт, ситиһиннэри баҕарда. Теннис федерациятын бэрэссэдээтэ Д.Н. Поисеев эбэрдэлэн туран, феде-рация аатыттан теннис оҕуолун бэлэттээтэ. Успуорт бэтэрээн А.И. Поисеева өччотооҕу күрэхтэһини-ри иһирэх тыһынан ахтыбытын сэр-гээн иһиттэбит. Добордуураптар балтылара Т.М. Добордуова уонна кийиһтэрэ Я.И. Добордуова күндү дьоннорун аатын үйүтүнэн, маннаах

күрэхтэһини тэрийбигэр иһи-тиник махтаннылар. Күрэхтэһини түмүгүнэн, Чурапчыттан 40-нарыт-тан 59 саастарыгар дьэн саастаах эр-дьонго Василий Саввин үһүс мистэ-тэ буолла. Оттон 14-тэн 39-таргагар дьэн саастаах кыргыттарга Ольга Тихонова бастаа, Айылына Петро-ва иккис мистэһини ситистэ. Иһини тэҥэ биһирдистээн бастыыр иһин күрэхтэһини бэлэлэһин саастылаа-хтарын ортотугар Айылына Петрова, Оля Тихонова бастаах уонна иккис мистэһэ тигистилэр. Оттон Васи-лий Саввин үһүс буолла.

Күрэхтэһини түмүгүнэн кыайы-лаахтар Добордуураптар дьэн кэргэн олохтообут сыналара бириистэ-ринэн наҕараадаланылар. Иһини тэҥэ успуорт отделын начальнигы-га И.И. Оконешников анал гремо-талары матээллэри туттарда. Оттон иһи-бии Михаил, Алексан, Станис-лава биһир үөрэммит дождотторо анал бириистэри, харчынан сэртиһиктэ-ти аһаатылар.

Герасим ПЛАТОНОВ, бэтэрээн ыспарсымааннар Сэбиэттэрин бэрэссэдээтэ.

Мин Анастасия Петровна оёо эрдэлхиттэн билэбин. Сайынын дойдутугар тажы-тажына, аймахтарын алааһыгар түмэрэ. Дьонун кытта ирэ-хоро кэпсэтэн, дуоһуяа сымнаан барара. Эдэрийбит барыбит да күн туттар киһибит, заттын да «Аатырбыт Лыпкана» буоллаҕа, онон оёо сылдьан бары да ытыктым, толло хорөр этибит. Уола Петьа кыра эрдэйдэтэн ийэтэн кытта Чыаппаржа тахсыһара, билигин кытта сонньоон-көрүтөөн сайынын

Ааспыт 20-с үйэ ортотугар ырыаһыт аайы тиксибэт норуот ура-ты билиинитин, сүгүрүйүүтүн ылбыт ырыаһыт, саха ырыатын аан маннай аан дойдуга иһитиннэрбит, саха бастакы үрдүк үөрэхтээх идэтийбит ырыаһыта, Саха АССР уонна РСФСР үтүөлээх артыыһа Анастасия Петровна Лыткина төрөөбүтэ 95 сыла.

... Анастасия Лыткинаны
батын истийг, саяажа
арын көрбүт киһи киинин
нан да умнубат. “Кэрэ күүс
с, кэрэ сэдэрэ, кэрэ быһымы
на, оннооһор тутта-халта,
һаа-һимэнэ сымдара барыта
рээтэ” – дигэн үөлээннээхтэрэ
бир идэлээхтэрэ ахталлар-са
ыллар. Оттон ис-һингэр ки
лээххэ, Анастасия Петровна
һыс олоһун аһымын-һуу
һун, оччотооһу сэмбээсхэй
сеиним ытарчата эрийэрин кы
ы, нарын-намчы ырыаһыт
һыска бэйэтэ, хомойуох
һа, эмтэ билбитэ. Олоһор
сүбүт ыарахаттары иһа
до кэсин сымдыыбатаҕа...
һи киһи быһымынан ура
та, күүһэ онуоха сытар дэ
дэр.

Тийлээтэйгээр опернай испэктээктэр ахуйлааннар, Анастасия Лыткина коллективийн кытары өрөспүүбүлүкэ устун гастролларга сылдьан тэнигэ тоногор-хатара, сыдайара-эйийэрэ. Онтон репрессияланан Дюкуускайга кэлэн ололорор Василий Супруненко дигэн пианист кинигэхэ жүргэн тахсан, аны атын эрэйи-мунгу көрөбүтэ. Кинини КГБ үлэһиттэрэ кэргэниггэн араара сатаан, абыстыны чаас устата хаайан ололдооллор, доппуруостууллара, мууутаах болпуолдааҥа сытыаран, кэрэ куолаһыттан матарыах буолан куттууллара. Ол барыта кини доруобуйатын туругар охсуулаах, ыар содуулаах буолбуттар үчүгү.

Мин Анастасин Лыткина- ны олобун тнхх сылларыгар көрбүт, киининин бижибит дэоллоххун. Таас дьэстин биир хоһугар оонньообут ору- олларын хаартыскалар мѳанан туураларын кырачаан кыѳс өр одуулаан турбулпун ойдуубун. Аан бастакы оѳотук санаабар: "Бу ыалдан дьэстин иингэр нѳинигз хаама сылдар эмѳх- сэн, ама, бу хаартыскада көрөр көрз дьахтарым буюлу ду?" — дигэн соһуйбулпун умнубан- ыан. Ол эрээрин киини очко- лорго да пианинотын пинигэр куба курдук кыраһаабайдык туттан-халтан ололорунан, ис- тин-иингэр мѳчээрлѳгѳн, кѳсп- тиитинэн өйбөр-санаабар хага- нан хаалбыт...

Евдокия Сергина,
"Саха сирэ" хаһыат,
2007 сыл.

агаараа, Надята кыра сылдан тахсынарын өйдөөбөтүн, юлини улаатан баран тахсааччы.

Эднийним мнэхэ үгөө сабыдылаа оскуоланы бүтэритим юнүн садаламыта. Оскуола кэнигтэн армияда сулууспалы барбытым. Арай, 1970 сыллаахха Хабаровский кыраайга авиационнай чааска учебкада сырыттаахпына, политотделтан майор Власов: «Лыткин дин кимий? - дин ыйытта «Мин» диним. «Дыары кэнигтэн мнэхэ киирэ сырыта - дин ыйырта. Ол тийибитэр: «Анастасия Петровна Лыткина эийэхэ кимигиний?», - дин ыйытар. «Эднийним», диним. «Лыткина кэргэсэ Василий Матвеевич Бочаров мин быратым буолар», - дин биһинин нүрдэ уонна салгы сүрдэх үчүгэйдик кэпсэтэн, дьэттигэр илдин малдыттаагыта. Онтон ыла олох ыгыс үрдүгэр сылдыбытым. Кини өнгөтүөн учебка кэнигтэн салгыи Приморский кыраайга авиационнай истребительский полкада сулууспан барбытым.

Армениятан кэлэн баран элнн
лигэр, 1973 сыллаахха үөрэххэ
туттарса куоракка киирдим.
Алма-Ата куораттан эстрадал-
най-цирковой училищегэ вокал
хылааһыгар куюнкурус бил-
лэриилдэр дэтин иэтэн, онно
тиннэи туттарыстым. Сүүстэн
тахса оҕоттон 18 кэли иһигэр
киирсэн, иккис туурга ааһан
хаалдым. «Эбигэт күүннүттэн 2
чааска кэлэбит» - дэти тарҕа-
талаатылар. Тутар
хамыһыһыаҕа Саха
спириттэн ырыаһыт
Анна Ивашкина
Егорова баар этэ.
Киии эдьийиби-
тигэр төлөпүүөн-
нэн, «Чурапчы
Чыаппаратыт-
тан Лыткин
дэти баар,
эн аймаһын
буолуо дэти
эрийэбин, ма-
ладьыас уол.
Иккис туур-
га ааста, кэлэн
көрүүг дуо?»
- дэбит. Арай
ылмаы туран
көрбүтүм — эдьи-
ийбит кэлэн истэ
олорор эбит. Он-
тон ылмаан бү-
пүтүм киниэ сыа-
на кэтэһэр кэлэн.
«Кенна, эстрадала
тоҕо туттарсабын?»

Олох табыллыбат, мусука-
лангай училищеда баран ижил-
лэнгэххэ» - дигн, онно илдэ
барда. Онно тийгэн бастахы
тин конштгэн тута училищеда
ымылан хаалдым. «Анастасия
Петровна, дэ, закхын азгтатар
уолламыккын, эбэрдэли-
бит» - дигбгтэрхгэр эдгийл-
м наһа да үөрбүт. Ол үөр-
бүт, жэн тутубүт мөссүөнүн
билигин да умнубаппын. Ол
кирэн баран сүгүн үөрэнгэм
дуо, суох буолаба. «Эдгийил
туох дигэбэй?» - дигн састырда
хөрөллөр, туһа суох киһитэбин.
Онтон биһр күн эдгийилм кэ-
лэн тыйаатырга илдэ барда.
Елизавета Глухарина (грузин-
ка этэ) иһилдэгэн, хорга ыла.

Сүүрүк курдук кылыгыраган
Сорун күтүн көтөн ааста,
Кыраңалар хану кыраңай
Кынын самсар суахтур,
Нараста

Сылаас чэйи кизлэ-наглаан
Сытсырыһа хаста-хаста
Эн тускунан сирин-хайбуан
Күөсүттүгэр эгдэ. Нааста?..

Тылымны тыымныкка, тыйыс
тыымныкка
Тырымнык аламас тахтан
Ордук күндү салтанатка
Эн кези ырыска. Нооста

„Күүнүрдүүр калыс ырыа,
Айманавлар аалар хаастар,
Эн азынтаах калыс ырыаг
Эймүгүн сүтүгө, Ноаста.

Эйхээ тэнгэрх дьолун,
Эдэр маастар, чуту маастар,
Хайан төрөөн сахх дьолун
Аны дьолно буюутой. Нааста?

Иван Гоголев.

Үөрэмийн тайннан хорга ыл
 лыахтаахпын. Көрүлүүргэ би
 ризмэ ордуумаары гыммыта
 буолуо. Анатолий Соколовскай-
 га дыарыктаммытм. Эдэнигбим
 эмгэ дыститигр сырылгыннарал
 дыарыктыыр этэ. Ол эрэри сү-
 гүн салгыы үөрэммэтэйдим. Он-
 тон хорга икки агаар сыл кур-
 дук ыллаабытым. Ити курдук,
 эдэнигбим барахсан үрдүккэ,
 үтүөбэ талаһыннара сатаабы-
 тын элэр, уолбамды сааспар
 суолталаабатых эбиппин. Би-
 лигин эдэнигбит туһунаан ах-
 тым, кысэтин буоллабына,
 аймах дьоммуттан, үөлээн-
 нэхтэрбиттэн хаарыл-
 лар, моһулээн ылар
 төрүөтүм ити буолар.

Эдэнигбит үрдүк,
 үтүө аата олохпор
 арыаллыы, сыр-
 дык санаата олохпун
 арангачылыы-арчылыы
 сылдыабытын билигин
 олус күндүтүк саныы-
 бын. Күпн туһуна сыр-
 дык ойдобүлү кэлэр
 кэнчээрлэрим илдэ ха-
 алыахтаа.

Инокентий ЛЫТКИН.

Дария ЛЫТКИНА,
таһаарбыгт буклетын
материйнааларыттин.

Ытык Бахсы – сайды аартыгынан

Быйыл Бахсы буолаһа сурукка киирбитэ 390 сылын туолар. Бахсы нэһилиэгэ Чурапчы улуугу-гар хотугулуу арбаа өттүгэр Мэнэ Ханалас уонна Уус Алдан улуустарын кытары быысаһа сытар. Уопсай изнэ – 38568 га. Нэһилиэк киинэ – Толоон Чурапчыттан 110км., Дьокуускай куораттан 125 км. тэйиччи сытар.

Бахсыг нэгилжээ бийгүй-
тийнхн каартаа 1855с. хинрбиг
уонна Мэнэ улууһугар хинрээр
эбит. 1896с. ытталлыбыт бээрэпис-
кэ нэгилжээкэ түөрт аба ууһугар
594 эр киһи, 745 дьахтар, барьта
1339 киһи баар эбит. Дэгээрэг дигэн
ойуунаахтара сүрдүлүбүт.

Билигчин Бахсы сиригэр киһи буолбута биллэн сэлэнгэ кирибит Куһаҕаны элбэх оҕолообун иһин, эби Чечөгөйөп дин хос ааттаа-быттар. Онон Куһаҕан Чечөгөйөп дин аатынан биллибит. Куһаҕаны кэниэни нуучка адабыгыттар сүрэхтинилэригэр киһи олобун көрдөрөр суруйуулар билигин да көстөр, архыпка сытар. Онон манньх суруллар: "Бахсытской во-лости у сына Кусаганово Ильи Кон-дакова родился сын. Крещен Иван 23.09.1798, приемный отец Федор Иванов."

Иккис суруйууга "У князца Ылгына Кусаганова" родилась дочь Анастасия 25.09.1798. Мать Агафия Кузьмина" дүн баар.

Кулаган Чочогоойн уолаттарын аатгара маньхтар эбит: Куолас Нээгил, Эрдэбүстээх Күһэнэх, Быппай, Мэкичүгэ Бөсө, Урбанчак, Кимилээнийн, Туогу (Туобу), Ыдгын дигинээ.

Бахсыг: Куолас Нэтийэттэн - Местниковтар, Киэлэонньтэн - Ноговицыннар, Туобуттан - Слепцовтар, Баттыктаах Байыматтан - Барашковтар, Быппайтан - Соколыниковтар, Ылгынтан - Скрябиннар ага уустара үөскэзбиттэрин туһунан сэлэнгэ уонна нууччалар суруктарыгар көстөр.

Бигиги дойдубут Ытык Бахсы
- Аар Айылда хатаҕалаабыт, сурах-
ха-салымка кирибит бэлэз сир.

Бахсы нэһилиэгэ — үгүс-албас соҕумэр талааннаах, айылҕаттан айдарыллыах дьонунан-сэргэттэнэн баай. Кизя тутта ааттыбыт: алта нэһилиэк дьонун түмэн тангара дьэстин туттарары, оскуола астарары ситиһипт Игнатий Алексеевич Слепцову, норуот кэспээннэ-гэр киирбит чабырбахсыт Дьүлэй Бүөккэинни, саха норуоттар сьырдыгы-кэрэни тарҕалпыт бастакы артыыстарбытын — Тарас Павлович Местниковы, Петр Михайлович Решетниковы, Марк Дмитриевич Слепцову, суруулааччы Николай Дмитриевич Слепцов-Туоһулааха-бы, ырыаһыт Дария Григорьевна Барашкованы, сэбиэскэй-партийнай үлэһиттэри инни-бии Николай Григорьевич, Григорий Григорьевич, Данил Григорьевич Барашковтары, наука доктордара Иван Кириллович Ефимовы, Иван Саввич Решетниковы, үтүөлээх учууталлары Григорий Михайлович Слепцову, Варвара Григорьевна Слепцованы, сэрин-сүт сылларымгар дьонун-сэргэттэн харыстаан-көмүскээн олорбут көлхүс бэрэссэдээтэллэн Тимофей Николаевич Егоровы, чаҕылхай тустууктар Николай Афанасьевич Барашковы, Павел Павлович Васильевы, гирээ устуурдун чөмпүйүнүн Михаил Михайлович Барашковы, бастакы

механизатордар Василий Дмитриевич Решетниковы, Федор Абрамович Сокольниковы, Михаил Михайлович Слепцову, уурдааннах ыанньыксыт Василий Филиппович Слепцову, ат баайааччы, алгысчыт Иннокентий Егорович Красильниковы, сопхуостааһын сабааттан отделение үлэтин салайбыт Сергей Сергеевич Ноговицыны, Бахсы нэһилиэгэ иккистээн тыһы ылан тыллытын тэрийбит Барашков Семен Иннокентьевичы, Барашков Дмитрий Филипповичы онтон да атыттары.

Хас биирдii бу Бахсыга олон
ааспыт киш устуруйага киирэр
уһулччулаах дьыаланы онорботор
лабаны, ханна да тийдэр, «Бахсыт-
тан сьлдьабын» дьин, дойдутунан
киэн тутта этэн, бу модун сүүрүх-
кэ кьттынан, чабылхайдык олон
ааспыта, Ытык Бахсы устуруйа-
тын өрө тутан, харыстаан, оёолору-
гар, сизннэригэр тиздибитэ саар-
бага суох.

Бахсы нэһилиэгиттэн Аҕа дойду Улуу сэриитигэр уопсайа 94 киһи ынгырыллан барбыта, ол иһигэр, үлэ фронутар 11 киһи сылдыһыбыта. Армияда ынгырыллыбыттартан 47 киһи эрмэ хонуутугар охсубута.

Көһөрүүгэ Киров аатынан (бэрэссэдээтэл К.Н. Беляев) уонна «Коминтерну» (бэрэссэдээтэл С.Г. Григорьев) колхуос дьонноро Эдьигээнгэ көһөрүллүбүттэрэ. Киров аатынан колхуоска барыта 64 киһи, ол иһигэр 41 улахан киһи, 23 оҕо, «Коминтернига» 194 киһи, ол иһигэр 124 улахан киһи, 70 оҕо баара.

Бахсы олохтоохторо сэрин, көһөрүү содуларыгтан улаханнык эмсэбэлэбиттэрэ, отуордара илдьаммыта. Сэрингэ, үлэ фронугар, Ааллаах-Үүнгэ таһаҕаһы таһыны дьон бастыга, эдэрэ, көлө чулуута коммунлубута. Элбэх эдэр киһи сэрингтэн эргилилбэккэ, олох олоһу-стубакка кэнинигэр кэнэбэски ыччаты хаалларар анала кэхтибиттэ. Оттон элбэх ыал аҕата сэрин толоонуттан төннүбэтэбин түмүгэр «сэрин тулаайаба» дигэн өйдөбүл үөскээбит. Ол содуларгар элбэх өрө үөрэхтэн маппыта, кинилэр намчы санныларыгар өлбүт аҕаларын солбууу эппээтинэхэ сүтүллүбүтэ. 1930-1940-сс. сылларга төрөөбүт ыччат ыарахан үлэҕэ эриллибиттэ, төрөөбүт нэһилиэтин өтөхсүппэскэ сөргүлүбүтэ.

Билингви хэмээ нэхлигээр нь ахсаанаа 442 кишигхэ тэгнэхэр. Нэхлигээр сүүрүн дьарыга – сүөлү, сылга итгигтэ.

Бахсы инниги сайдар сабахтар – бастанан туран, элбэх киши өйө -санаата түмүүлүүтүгэр сытар, тш хаһаайыстыбата, социальнай эйгэ, санга идийэлэр, технологиялар, туризм, олобу кытары тэгнэх кардылаан иһин, иннигийн эрдэттэи былааннаһын, хас биридиг иһиллэх олохтоо күннээги, иһиллэттэги, иһиллэги, сыллаагы дохуотун хайдах улаагынарабын дигэн боппуруһу бэйттигэр элбэхтик бэринэр буоллагына, чоһу сыллары туруорунан үлэллэр-хамсыыр буоллагына, сайдыыт сабахтара салгы арылан иһэхтэрэ.

Иннокентий БАРАШКОВ,
Бахсы нэбилхүсүн бичүүлэгч.

ХОТУ КӨӨРҮЛЛҮ 80 СЫЛЫГАР

Көһөрүллүү - оёо сааһым өйдөбүлэ

2022 сылга Чурапчы оройуонун колхозстарын күүс өттүнэн хоту Кэбээйигэ, Эдьигээнгэ, Булунна көһөрүү 80 сылын туолар. Онно “Дьэнкэрэ” колхозос дьоно, кыра оёолор туохха түбэспит-тэрин билэр, өйдүүр өттүлэрбин ахтан-санаан суруйабын.

АЙАН

1941 сыл сайын аһына элбээ, ээрбээниг иһигэр илдин тэксил-лэр, окко-маска түүлээх үөн ыйа-нан турар буолара, от үүммэтэ. “Дьэнкэрэ” колхозос сорох дьо-ну, сүөһүлэрин Горнай оройуо-нугар өттөтө, онно сүөһү кыстата ыттар буолбуттара. Үлэни кыа-йар дьон дьээн аһабын уонна ий-эбин эмиз бараарга күһэйбиттэрэ. Ойус тэлиэгэтигэр таһаарыстын тэйдилэр, ийэм аах хаһыа да буо-лан сатын сүөһүлэри үүрэллэр, ити курдук хас да мал-дьон буо-лан айаннаабыт.

Мин 6 саастын туола илгитим. Таһаарастаах тэлиэгэ дьаһымк үрдүгэр сытан айаннаабытым. Өйдөмүтүм — дьон саята, айда-ан бөбө, сиргэ сытар эбинин. Он-тон көрбүтүм — ийэм сүөһү үүрэр талабын тулутууна сүүрэн иһэр эбит. Кэники көһөрүүтүн кэ-биһипит кэниэ ийэбүттэн исти-битим, ол манньк эбит. Тэлиэгэ инники көлүөһэтэ туора сытар мастан туллан түспүтүтэр, лах гына суулан түспүтүн, тэлиэгэ кэники көлүөһэтэ уонна ата-тарым онхой сиргэ сыталлара. Онон, хата, бача кэлэр быабыр көлүөһэ көндөйөөтүт. Наһаа куйаас, уу иһиктэин баарарым...

Ити курдук айаннаан, кыра алааска кэлибит. Хотону холбуу турар балаан уонна ампар ба-ара. Дьоммут хоно сытан оттуу бардылар, алааска ийэм биһики хаалыбыт. Кэһэ утууарытыгар остуолбутун таһырдыа таһааран оностон сыттыбыт. Ийэм эргэ өтөхтөн дьаахханаан, таһырдыа утууа сатаабыт да, кыайан утуу-батах үһү. Ити кыһын итингэ кы-стаабыт. Ийэм кэһэ хотонго ынах ыһа, онно кивэрэн тымтык тутарым.

Саас буолла, ас кэмтэ. Оёо малын, куобах туһабын, иһини, чохороону угар сибиһинэ тириг-тэ хотуомкалаада (суумка диккэ дуу), ол халлаабыттан ийэм быһан чоххо үттэ... Бу сыта үчүтэбин! Кыра гына кырбаата, “ыстаан сүэ” дьээн биэрбитэ — миннигэс да этэ!

Арай Коля (уордьяннаах сылгыбыт Николай Алексеевич Терютин дьээн биһигин баар) көлүчэ аттыгар сылдыра, мин-гин ыһарар: “Кэл, манна балык бөбө баар, буһартаран сикхит”, — диир. Баран көрбүтүм — собо-лор сыталлар. Коля биэр чөмөү мустут, минигин “иһиттэ ажал” дьэйт. Балаан таһыттан ийэм суунар таһын ажалым, онно ба-лык хаалаан, икки өттүтүн тутан балааммытыгар бардыбыт. Мин балыктытын кэспин балаанга ийэбэр киридим... Эмизкэ таһыр-дыа мый-хай, ытабыт буолла. Ол манньк эбитэ үһү. Коля ийэти-гэр “бу балыгы буһар, сикхит” дьэбит. Ону ийэтэ “киһи сикхэт балыга, алпыт балык” дьэбит. Онтон абаран, хомойон, Коля ба-лытын тоёо ыспыт уонна таһы атабынан хаһымы-хаһымын үктээбит...

Малытын тэлиэгэ тиһион эмиз ханна эрэ көстүбүт. “Хоту ыраах балыкты барар үһүбүт” дьэһилэр. Улахан өрүс кытыгы-гар кэлибит, онно отуу, балаакка, дьон бөбө баара. Аймалдан, ыта-был... Таһырдыа уот оттолоро, онно хааһыларын буһараллара. Адам улахан балааккатан ийэ-тин, эбэбитин, көтөбөн ажалла. Эбэбит кыайан хаампат уонна: “хаарыан оёолорбутун сиктиһэр”-

дии-диди, ытыыр. Ону мин ол оёо-лору хайдах, тоёо сир буолла-тарай дии саныырым.

Дьэ, биэр кэһэ борохуот кэл-лэ. Адам минигин көтөбөн кил-лэрэн үөһэ оронго, оттон эбэ-битин киллэрэн аллараа оронго сытырада. Утууан эрдэһинэ, бо-рохуот хонунна.

БАСТАКЫ КЫҢЫН САҢА СИРГЭ

“Кэлибит дьэһилэр”... Адам ийэтин трал устун көтөбөн таһа-аран, таһаһын тэлгээн балаак-када сытыардылар. Биэр да дьэ сүөбэ, хаар түһэр этэ... Балаакка иһигэр миксэ миксэ тиксиктэ. Ол иһин балаакка таһыгар дьа-аһыкпыт үрдүгэр орон онорду-лар. Хаартан хаххалаан, ийэм аах быһастарынан хахха буолап онор-дулар. Мин онно сытабын. Онук хас хоммуштутун өйдөбөлүтүн. Кэлин дьоммут мас кэрдэн, мы-раантан санныларынан таһан ба-лаан тулуттара, онно көстүбүт. Балааммыт улахан, икки өттүнэн ааннаах, ортотунан быһастаах.

Балааммыт анаар өттүгэр олохторуттара:

1. Анастасия Мироновна Оконешикова, оёолоро Дуня, Ааныска, Миша, эдьигэһэрэ Балаайа, убайдара Баһылай.
 2. Семен Дмитриевич Оконешиков, кэргэнэ Настаа, оёо-лоро Сүөлэр, Миисэ.
 3. Николай Иванович Оконешиков, уола Уйбаан, кыһыа Ылдыаана.
 4. Самсон Кириллович Оконешиков, ийэм Дьэбдизэй, 82 саастаах эбэбит Ылдыаана, сизинэр — Ньюкулай, Маалпа уонна мин.
 5. Анна Афанасьевна Сивцева, 1 саастаах кыра кыһыа Ма-рия Николаевна Оконешикова, 72 саастаах ийэтэ Анна.
- Балаан анаара өттүгэр элбэх кыра оёолордоох ыаллар ба-аллара. Сорохторун умнутаалаабыт.

Ити кыһын үлэһир дьону сорохторун балыкка, сорохторун бултата ыттыгытара. Биһи-хэ, оёолорго, иһим абырактатар эттэрэ, “маптабыс” дьээн кы-таанах сап тарбахтыын аалар, бааһырдар этэ... Ийэм аах мы-раантан мас кэрдэн киллэрэн, эр-бээн оһох оттолоро. Эбэбит ити кыһын өлөөхтөөбүтэ, сүөрдэни-гар суулаан таһырдыа өлбүт дьон аттыгар сытыарыттарынан ийэм кэспирэ. Адам арыттан хаһан кэлэн ийэтин угуох тулутун өй-дөбөлүтүн. Сааһыары элбэх киһи өлөн уонна оттук аһыах буолан, киһи кыайан олохтоо сүөх дьон, балаан аһаар өттө сабыллы-быта. “Оёолорго өлүү нуорма бур-дук биэрбэттэрэ” дьээн кэники дьоммут кэспэтэллэрин истэрин.

Өлөксөөндөрө кулгаабыр ула-хан хомурдуос кивэрэн кыбыллан, ытаан-сонтоон, сордонон өлөөх-төөбүтэ. Оёото Бааска соботох хаалбыта...

Ити кыһын биһиги санаспыт Өлөөнө кыра кыһын эмээрэ сытан иккиэн өлөөхтөөбүттэрэ, Өлөөнө балта Биэрэ эмиз оёоту-наан өлбүттэрэ. Саас балыктаан кэлбит улахан дьон төрдүүнэрин биэр онкучааха таһастарыгар сөрөөн харайыттары үһү дьээн кэспиллэрэ.

1943 сыл сайынны Эбэ ардаа биэрэгэр Сирэй Кумааха ийэм балыкка үлэһэбитэ. Улахан оно-чону ийэм уонна Өлөксөөс эрдэ-лэрэ. Кыһаһаһа Дьөгүөр куор-малыра, Өлөксөй уонна Бааска оночобу туран эрэ мунханы ууга түһэрэллэрэ. Оттон биэрэккэ ха-албыт киһи быа тутара, соробор оёолору көмөлөһүнэрэллэрэ.

“Дьэнкэрэ” колхозос дьонун

1942 сыл күүс өттүнэн Хоту орой-уоннарга Көһөрүүтэ 16-гар дьэри саастаах 31 оёо барсыбыта, оло-тон 10-гар дьэри саастаах 21 оёо этэ. Бу “Дьэнкэрэ” колхозос кэлэр кэһэһирэллэрэ эттэрэ.

ЫАР ДЬЫЛҔА

Бу кыра оёолортон чутастык билэрим, алтыһарым эдьигийим Кэтиринс этэ. Кэтиринс аҕата Ва-сильи Васильевич Оконешиков (кыра Баһылай дииллэрэ) — мин ийэм биэрэгэ төрөөбүт убайа. Ийэ-лэрэ Өлөөнө уонна түөрт оёо. Кэтиринс дьоно “Дьэнкэрэ” кол-хозоска сүөһүгэ үлэһиллэрэ. Ийэ-лэрэ Өлөөнө көрөр биэр ынаҕа баараан отун сиргэ, баараанга баһылан өлбүт. Ону тойонно-ро (борссаллэтэ) кэлэн, кол-хозос сүөһүтүн өлөрдүг, ноһоту онордун, онон төлөөн дьээн биэр ынаһастарын тутан ылбыт. Ынаһастарын сыппайан сии эбин-эктэрэ эбитэ буолуо. Төрбосторо соботох хаалбыт, ол иһин ыксаан ону сиктиһтэр да, күнү-дьыллы толуйбатах. Бастаан оёолоро, он-

хотуттан кэһиктээбэ, тыал буо-лан, хас да күн кэлбэтэ. Арай биэр сарсыарда турбутум — Катя ороно кураанах. Түүн оёолору иһиттэр. Ийэбэр “минигин тоёо уһугунаарбатын, Катяны көрбөк-кө хааллым” дьээн ытаатым. Өрүс биэрэгэр кивэрэн, баар, Катя кэлэрэй дик курдук санаан, кэ-тэһэн көрбүтүм. Ийэм кэлэн, уос-кутан, иһэбиттэн сиктэн илдэ барбыта.

1946 сыл. Көһөрүүтүн кэлэн баран ийэм эдьигийгэр Вера Сте-пановна Катя туһунаан кэспэ-эбитэ. Вера сааһын туһуна куо-ракка олохтоо, соботох кыһын Анастасия Лыткинаны куора-тынан-собуруунаан үөрэттэрбитэ, киһи-хара, үлэһит, Саха күө-рэгэ ырыаһыт буола үүнэн тах-сарыгар олук уурбута. Вера ба-лыһаларынан кэриһэн сураһан көрбүтэ үһү да, туох да докумуон көстүбэтэ.

Биэрэгэ айаһаан кэлбит оёолоро балыһаҕа көрдөрөл-лөрүтэр Катя баарын эһиттэр. Онтон детдомга баралларыгар, Катя сүөбэ үһү. Аны, оёолор кыһа балыһаҕа көрдөрбүттэрин билбэттэр этэ. Онон Катяны ба-лыһаҕа хааллардаһара буолуо... Эдьигийим Катя барыхсан ха-на, кыһа балыһаҕа сытан, төһө ытаан-сонтоон, дойдутун, дьонун, ийэтэ-аҕатын, балтын-быра-аттарын санаан, ахтан-аһыан, кылгас олоһор ким да көрүбэттэ кыһаһаһа, абаһын-аһытын көрсөн-билэн бу орто дойдуттан барыта буолуой?! Саныахха ы-рахан.

ЭДЬИГЭЭННЭ

Иккис кыһыммытыгар өрүс арытыгар балааккада кыстаа-быттыт. Аһабын түүлээхтэтинэн анаабыттар. Онон үһүн биэрэгэ олохтооптут, биэр оронго утуу-арбыт. Сарсыарда баттаһым кы-рыарбыт буолара. Тимир оһох ба-ра... Өлөксөй Терютин, Өлөксөөс бааллара... Ити кыһын атаһтарым тигиллэхтэрэ иһэллэрин, иригэ буолан уулан тохтолоро. Дьо-нум онуоха куобах баттаһым уокка кэриһэн онон баайалла-ра, соробор куобах тыһаһыан иринэттин обортороллоро.

1944-1945 сс. манһайгы кыла-аска үөрэнэ барбытым. Балбаара Поповага олортулар. Кыһынны өрөбүлгэ, дьонум ыраахтарын уонна буурба буолбутун иһин ыл-батылар.

1945-1946 сс. иккис кылааска үөрэнэбин, кыһынны өрөбүл-лэргэ ажаллылар. Дьонум ханна эрэ арыгы кыраһый балаанга олороллоро.

Ийэм оёолонору, нэһи-илэ сылдыра. 2-3 күнү быһа ыарыйда да, кыай-ан оёолонмото. Адам бөһүөлккэ баран, биэр аймакты дьахтары са-лааскада соһон ажалла. Балаанга кивэрэн уо-кка иһиттин иһиттэрэ, тугу эрэ санара-сана-ра уокка ас биэрэрэ... Онтон ийэбэр быһы иһигэр кивэрэн кэспэ-

тэрэ... Сотору оёо ытаата, кыһы дьэһилэр. Аны сарсыһагар адам минигин салааскада соһон бөһүөлккэ илдэр буолла. Ийэм кыайан турбата, быһы аһан ий-эбэр минигин көрдөрүлэр. Ийэм: “Чэ, ыһыллы, үчүтэйдик сырагт, эйикэ балыс кэллэ, аны иккэ бу-оллутуга”, — дьэйт. Мин ыһы-ы-ты таһсан салааскада олордум.

Сааскы өрөбүлгэ дьоммор ажаллылар. Балаанга кивэрби-тим — дьонум ороннорун көр-бүтүм, оёобут сүөх. Ийэм эдьи-ийбэр: “Кыайан үүт кивэрбэтэ, оёобутун аһаарга үүт сүөбэ, убаһас хааһы сиктэрин да, тулуй-ахтаабатыҕа”, — дьэбитэ.

ЭБЭМ

Адам Самсон ийэтэ, эбэм — Ылдыаана Оконешикова 82 саас-таага. Кини өттүгэ ыалдыра, кыайан хаампата. Адам көтөбө сылдыра. Элбэх оёолос, сик-нэрдээбэ, олоһо — Абааһылаах Алтаас.

Бырааттылар ыксаан, астары аһас бутэн, иккиэн баран сарай-га баар туорах бурдугу ылбыттар. Сор быатыгар, ити түүн кыһа хаар түспүт, ити ыам ыһын саята эбит, суоллара көстө сытара үһү. Айдаан буолбут, суоллаан булбуттар. Бу муһнаахтар бурдуктарын дьэһэллэргэ ажалдаһтар, ара төһүгэс кэһигэр кэспэттэр. Милиссийэ таһастаах киһи ол мээрэй бурдук иһин (саяатар ону ас оностон сиктэтэхтэр даһаны ээ), икки улахан киһини тутан ха-айыһа илдээри, балаан аһаһас аһын иһинэн төттөрү-таары ха-амталыһа үһү уонна “өстөөх-торбун-саастаахтарын дьэ сиктэһим”, — диир. Бу туһунаан эбэбит сизэн Маалпа, ол мээрэй бурдук иһин хаайыһа бараанчы Сэмэн кыһа кэспирэ. Маал-па очолорго 16-17 саастаах, көһөрүүтэ биһигини кытта сик-дэһыта. Кэһи баран кэргэнэ-м-митэ да, кыайан оёолонмото.

Мин Чурапчыга училищеда үөрэнэ сырыттаһына, Маалпа Чурапчыга сэлэһи эһитир дис-пансерга сытара, баран көрсөр этим. Онтон “аны кэһим, чэ, эһиттэ сырыт” дьэһэттэ уонна сотору өлөөхтөөбүтэ. Хаайыһа ыһыллыбыттар эргийбэттэрэ. Онон эбэбит Ылдыаана сыдыа-ныттан ким да ордубата.

Ити сылларга уола Самсон эрэ ордон, кинигтэн мин соботохпун. Адам Самсон баар буолан, ийэм биһики хоргууан өлбөтөхлүт, көһөрүүнү тулуйбуһпун. Мин — аһабыр кивэрэн оёобун. Аһабын урукку олох ыар тыһа, ырахан иһин үлэтэ эрдэ үйэлээбитэ. Мин саҕардыһа үлэһит буоларын кыт-та, бу олохтон туораабыта. Билэр дьоммут, аймахтар түмүстэхтэ-ринэ, “хата, эн баар буолан, аҕаң Самсон аата күнүгэ элбэхтик да ааттанан эрдэ” дьэһэллэрэ. Аҕа-бар Самсонга махтаһым бэһитэ — кэһи аатынан сылдыһым. Биһи-экэ үтүөтэ элбэһин өйдөөн-са-наан, аатын үйэттэһим.

Төрөһүтүт адам сэрингэ баран Ржев суостаах кыргыһаһыгар олоһун толук уурбута, мемори-альнай биһигиһэ аата сурулан турар дииллэр. Аһабын кэһи-тээн, бастакы уол сэмээр кэһи аатын бэрэһитим. Адам Ин-нокентий Николаевич Пермяков — Дьыһаһаар дьээн кэһи аймах элбэх оёолос ыал кыра уоллара эбит үһү.

Анастасия
ОКОНЕШНИКОВА,
Маралаайы бөһүөлгүн
өлөөхтөөбүт.

ҮЙЭЛЭРГЭ УМНУЛЛУБАТЫН!

БИҢИЭХЭ СУРУЙАЛЛАР

Кэскили түстүүр саҥа оскуола дьэндэйиэ

«Норуот күүһэ — көмүөл күүһэ» диэн мээнэбэ эппэттэрин биһир дойдутаахтарбыт холобуругар өссө төгүл көрдүбүт.

Болугур нэһилиэгин дьон-сэргэтэ саҥа таас оскуола тутууларыгар бүтүүн турун, көмө акцияларга кытыннылар. Олохтоохтор санаалара кэлэн, сырдыгы, сайдыыны тарҕатар оскуолабыт тутуутун тула түмүстүлэр, сомоҕолостулар.

Хас биһирдин выпуск, учуутал, төрөппүт, нэһилиэк олох-

тооҕо, ыраах-чугас оҕорор биһир дойдутаахтарбыт, устудьоннарбыт, тэрииттэр итэһинэ улуустаагы үөрэх тэрииттэрин үлэһиттэрэ ис сүрэхтэринтэн үп-харчы хомуйуутугар, субсидияларга кытыннылар.

Олунньу 26 күнүгэр Дьоккуускайга «Строительный» ырынакка нэһилиэкпит дьон-сэргэтэ

«Дойдум аһа» дьаарбаҥка тэрилиннэ. Сарсыардадан куорат олохтоохторо тобурууһа мустубуттун көрдөххө, тыа сиригэр бороуускуйата сыаналанара харахха быраҕылыһа. Манна үрүг астан саҕалаан, көмүс хатырыктааҕар, сир аһын эгэлгэттигэр, эмтээх отугар тиниэ хамааты аҕы-

ланна. «Чурапчы» ТХПК бороуускуйатын атылаһааччылар былыаһыттан ылылар. Дьон ордук мнах арытыгар наадылар эбит. Киирбит үп оскуола тутуутугар аманна. Маны тэнэ оскуолабыт устуруйатын кэрэһинир «Аартыгы арылар, ситиһиниэ сирдир үөрэхпит кыһата» кинигэ сүрэхтэриниэ ытылыһа. Кинигэ ааптара Ольга Борисова уонна оскуолабыт дириэктэрэ В.И. Пермякова биһир дойдутаахтарбытыгар анаан эбэрдэ тыл эттилэр. СӨ үтүөлээх артыыһа ураты куластаах Валентина Романова-Чыскайга ырыалара тэрээһининиэ сүрэхтэринтэр. Нэһилиэк баһылыга А.Н. Флегонтова Мындааһааһыттан төрүттээх Чурапчы улуусугар өр кэмгэ салайар партийнай үлэһэ үлэһэбит СӨ Бочуоттаах бэтэрээннэр Н.Е. Анемподистова «Болугур нэһилиэгин Бочуоттаах олохтоо-го» даҕабырыһааны туттарда.

Кэһэ Төһүлүгэ айар кэһэ ытылыһа. Валентина Романова-Чыскайга, аатырбыт пианист, ырыаһыт Егор Ефимов, виртуоз-гитарист, ударник Валентин Парфенов кэһэһэрээ-

тилэр. Мария Эверстова-Обутова «Күөрэгэй» испэктээгин Мындааһааһыттан Норуот тыйаатыра туруорда. Баһылык Анна Флегонтова төһүлүгэри салтыл атыһарга, биһиргэ үлэһиттэргэ ытырда, истинник көрсүбүтүрүгэр махтанна. Харда тылы Төһүлүгэ нэһилиэгин баһылыга Г.Г. Данилов эттэ, Махтал суругун, Төһүлүгэ эмблемэтин уонна кинигэтин бэлэттэттэ.

Онон дойдубут сайдарын туһугар анаммыт бу сэргэх тэрээһиннэр кэскиллээх дьааланы саҕаларбытыгар, өр сылларга күүптүт ыра санаабыт олоххо киирэрүгэр төһүү күүс буоллулар.

Оскуолабыт тутууларын туһугар көмө-тирэх буолбут бар дьомолутугар барҕа махталбытын тирээдэбит.

Александра ВАСИЛЬЕВА,
Болугур нэһилиэгэ.

Хаартыскаҕа: А.Н. Флегонтова балта Елена Николаевна биһиргэ төрөбүттэр ааттарыттан үөрэммит оскуолабытыгар 50000 уу харчынан көмө оҕордулар.

С.А. НОВГОРДОВ ААТЫНАН ЧУРАПЧЫ ОРТО ОСКУОЛАТА 150 СЫЛЛААХ УБУЛУӨЙҮН КӨРСӨ

Күндүтүк саныыр оскуолабыт

Быйыл 2022 сылга Саха АССР төрүттэммитэ 100 сылыгар Чурапчы орто оскуолаты 150 сыллаах кэрдиис кэмин бэлиэтиир.

Устуруйа докумуоннара көрдөрүлөрүнэн, 1872 сыллаахха муус устар 4 күнүгэр Вознесенский таһаар дьэтигэр биһир кылаастаах начаалнай оскуола аһылыбыт. Бостуруускай улуус араас нэһилиэктеринтэн 25 уол оҕо бастагы үөрэнээччилэр буолбуттар. Дээ онтон ыла, олох тутулуун араас уларыһааһыгар сөп түбэһэн, сайдыы суолун ту-туһан, аата-суола да уларыталаан, бу кэмгэ Өрөспүүбүлүкэ биһир кырдыаҕас, биһир туруктаах үөрэх кыһата буолан кэллэ.

1963 сыллаахха ШКМ оскуолатыгар тийбэн бастагы кылааска киирбиппин үчүгэйдик өйдүүбүн. Биһиги, 1 "б" кылаастар, Асияна Дмитриевна Федорова түбэһиниппит. Өрүү сылаас мичээринэн сыдыаһа сылдьар бастагы учууталбытын олус күндүтүк саныыбыт. Тэһэрэппит таһыгар "Е.И. Курашов аатынан орто оскуола 1 "б" кылааһын үөрэнээччилэр" — диэн, кыһаллан туран суруйар этибит. Оскуолаҕа киирбиппин иннинтэн ааҕарга, суруйарга үөрэммит буолан, үөрөбү соҕо ыарыһаппат этим. Онтон 1966 сыллаахха күһүн 4 кылааска киирбиппиттэр Чурапчы аҕыс кылаастаах оскуолатын үөрэнээччилэрэ буолбуппут. Сүрүн үөрэнэр оскуолабыт биһиги МФСК оннулар турбут уһун дьыо этэ.

Дириэктэринэн Чурапчы оройуонугар үөрэх, успуорт сайдыытыгар элбэх үтүөлээх, бу иннинэ оройуоннаагы үөрэх салаатын сэрбидиһэһиэн үлэһиттэр Гаврил Гаврильевич Кардашевский анаммыта. Оскуолабытыгар А.Е. Кулаковская — Оксөкүлээх Оксөксий аата интэриһинитэ.

1966 сылтан 1980 с. дьэри уон түөрт сыл устата тусла оскуола буолан үлэһиттэр үөрэх тэрииттэрин үтүөкүннээх учууталлар үлэлээн, элбэх оҕо үөрэнэн аспытара. Дириэктэрит Г.Г. Кардашевский интэр-үөрэтэр үлэ таһымын үрдүк кэрдииске таһаарыта.

Завуһуунан Саха АССР оскуолаларын үтүөлээх учуутала Марфа Дмитриевна Соловьева үлэһиттэ. Кини Чурапчы оройуонугар үөрэхтээһини эйгэттигэр улахан үтүөлээх, биһир суолу-ийи халларбыт учуутал буолар. 1968 сыллаагы Бүтүн Сојуустаагы учууталлар сийэһэрин дэлэһэтэ. Чурапчы оройуонугар Дьахталлар Сэбиэттэрин тэрииттэ, бастагы бэрэссэдээтэлинэн 9 сыл

үлэһиттэ, бу уопастыбаннай хамсааһыны сүрүннээбит, Дьахталлар оройуоннаагы бастагы Спартакнааһыттан төрүттээбит киибит буолар. Быйылгы оскуола үбүлүөйдүк сылыгар балаһан быйыл 14 күнүгэр кини төрөбүтэ 100 сыла туолар. Онон сибээстэн, Үөрэх управлениета, успуорт кэмиттэтэ, улуустаагы бэтэрээннэр, дьахталлар Сэбиэттэрэ кинигэ аһылаах дьаһаллары ытыахтара дьэ эрэнэбит.

Нуучча тылыгар сэрин бэтэрээн Петр Николаевич Федоров, Евдокия Григорьевна Слепцова, Анна Егоровна Керемасова олус интэриһинэй, үчүгэй уруоктары ытталлар этэ. Петр Николаевич ис-ийиттэн интеллигенттэй, үрдүк культуураах, оҕолорго аҕалык сыһыаннаах учуутал этэ. Ахсаан уруоктарыгар Федот Алексеевич Константинов үөрэтэрэ. Бодон-садан, үскэл көрүннээх, улахан саҕалаах учууталбытыттан таһаар этиттэ.

Үлэ, уруһуй, черчение уруоктарыгар Иван Андреевич Антипин үөрэттэ. Сүрдээх ирдэбиллээх, кытаанах учуутал этэ. Ону таһынан кини оскуолаҕа туризм куруһуугар элбэх оҕону бэлэмнир. Оройуон, Өрөспүүбүлүкэ күрэхтэһиннэрин үгүстүк кытар, кыайар этиттэ.

Физкультура уруоктарыгар бастаан сэрин бэтэрээн Семен Михайлович Максимов үөрэттэ. Кини учууталлар, үөрэнээччилэр да "Буденный" диэн ааттырбыт.

Үрдүк кылаастарга Поликарп Егорович Барахсанов кытаанах илииттэргэ киирбиппит. Уруоктарыт орто оскуола саалатыгар, көрдүөргө, былаһааккада буолаллара. В.П. Захаров ыттар гимнастика, остуол тенниһигэр, тустууга ШКМ көрдүөргүр маат таһан интэриһинтэ-оскуола үрдүк кылааһын уопастара ыттар сиксиксиксиктэргэ сылдьар, дьахталлар этиттэ.

1969-1971 сылларга бэрт уһунуук тутулуубут успуорт саалата үлэһэ киирбитэ. Саҥа сааланы Чурапчы аҕыс кылаастаах оскуолатын бас билиттэргэ биһир-биттэргэ.

Устуруйаҕа Р.И. Васильев үөрэтэрэ. Оҕолорго да балай эмэ сааһырыт кини этэ. Бэрт сэргэх, интэриһинэй уруоктары ыттар. Дмитрий Сергеевич Постников саха тылыгар үөрэттэ, элбэи уруок тас өттүнээҕи тизмэбэ кэһиһтэ. Олоххоһуттар тустарынан элбэи билэрэ. Олус сыһааҕас, үөрэнээччилэр биһир тэн үчүгэй сыһыаннааҕа.

Сима Сергеев аҕыһын пионерскай дружиналаах этиттэ. Бэтэрээн учууталыт С.М. Максимов Уордаҕа кинини үөрэттэ буолан пионерскай обордотта герой-пионер туһуунан кэһиһири өйдүүбүт. Биһиги үөрэнэрбит саҕана Евдокия Кириковна Софронова — Кыра Дууһа пионер баһаатай этэ. Чурапчыта успуорт хамсааһынын салайыт, сайыһаарыт А.К. Софронов кыра балта. Улахан балта эмэ Евдокия

Кириковна, химияҕа үөрэттэ.

Үөрэхтэр ситиһиним иһин 1970 сыллаахха Бүтүн Сојуустаагы В.И. Ленин аатынан "Артек" пионерскай лааҕырга Хара муора кытылыгар сыһыанан кэһим — оҕо сааһым саамай сырдык өйдөбүлэ. Евдокия Кириковна уонна оҕолорго оройуон Комсомолун салайар алтархааһыт үлэһит Людмила Михайловна Винокурова тэриһин ыттытара, кэһилэргэ күн бүгүнүгэр дьэри махтанабын.

1968 с. күһүнүгэр 6-с кылааска киирбиппиттэр Москва аннынаагы Коломна куоратын педагогическай үнүстүүтүн бүтэрбит дьэриэн нуучча кыһа Александра Сергеевна Маркина физика учууталынан үлэһини киирбитэ. Эдэр учууталы биһигэ 6 "б" кылаас салайааччытынан анаабыттара. Кини араас элбэх сонун тэрээһиннэри ыттар этэ. Учууталыт уруокка элбэх учебнай кинигэлэри көрдөрөт этэ. Аны уруоктар кэһилэригэр араас художественнай, сэрлээх кинигэлэри көрөт этиттэ. Улуу нуучча норуотун кыһа Александра Сергеевна Чурапчыны иккис дойду оҕостон, биһир бастыт уолбутунаан Дмитрий Дмитриевич Яковлевтыын быр-бааччы олоһолор.

Егор Егорович Синцев эмэ олох дьэригэр учууталыны кэһиттэ өйдүүбүт. Сүрдээх дьэбэлээх буолар этэ. Того эбитэ буолла, гипотезаах үһү дьэи салларбытын саныыбын. Биологи-

яҕа үөрэттэ. Биһилиһтэргэбит Смена Семеновна Борисоваҕа, элбэх кинигэни уларсан ааҕар буоламмын, Сергей Анисимовтыын чаастагык сылдьар этиттэ.

Кэһин Анна Александровна Борисова завучтаабыта. Устуруйа уруоктарыгар үөрэтэр этэ. Муусука уруоктарыгар мелодист, кэһин Өрөспүүбүлүкэ үтүөлээх артыыһа Г.Н. Шахурдина үлэһини кэһиттэ.

Бу оскуолаҕа саамай уһунуук, таһаарылаахтык үлэһиттэбит учууталлартан биһирдэттэр Аграфена Игнатьевна Санникова буолар. Оскуола эрэ иһини буола-баҕа, оройуон уопастыбаннай үлэһиттэр элбэх, кэһин далааһынаах үлэһиттэрит, оҕо бөһөнү үөрэттэ убаастыт учууталыт. Биһигини математикаҕа үөрэттэ.

Г.Г. Кардашевский кэһиттэн дириэктэринэн Р.М. Саввин, В.В. Илларионов үлэһиттэр үөрэттэ-ийтэ саҥа хайыскалары кэһилэригэ, кабинетнай систимэни сайыннарымы күүскэ үлэһиттэртэр. Биһиги бүтэрэн барбыппыт кэһиттэн элбэх учууталлар үлэһиттэрин билэбит. Арассыыйа үтүөлээх учуутала Г.Г. Пиягина, СӨ үтүөлээх учуутала С.Е. Потапова үлэһиттэр бу оскуолаттан саҕалаабыттара. Анастасия Степановна Чичигинарова бу дьэри учууталларга үтүө сүбэһит, настаабыннык, элбэх үөрэнээччи махталын ылыт үтүөкүннээх учуутал этэ.

Ону тэнэ оскуоланы элбэх чабылхай үөрэнээччилэр бүтэр-биттэрэ. Саха Өрөспүүбүлүкэтин бастагы Ил Дархана Егор Афанасьевич Борисов — оскуола 1969 сыллаах выпускнига. Кини үлэтин-хамнаһын, ситиһиннэрин бары билэбит, сирдээхтик кэһин туттабыт.

Онон Чурапчы оройуонун үөрэхтэһинин сайдыытыгар, үлэһиттэрит кэһиттэр үтүө кылаатын кэһилэрибит Чурапчы аҕыс кылаастаах оскуолаты аата ааттана туруохтаах. Үөрэх, биһир сырдык суолун арыыт, олоххо элбэх оҕону кыһааһыт үтүөкүннээх учууталларбыт махталлаах үөрэнээччилэр баарыт тухары үтүө мөссүөннэргэ умнулуу суо-ба!

Виктор ДЬЯКОНОВ,
оскуола 1971 с. выпускнига,
СӨ "Урожай" успуорт уопастыга Бочуоттаах үлэһиттэ, СӨ үөрэһиригэр Бочуоттаах бэтэрээн.

БОЛБОЙУН!

Суолга, айанга сэрэхтээх буолуобун!

Бу боппуроска анаммыт улуустаабы суолга куттал суох буолуутун хааччылар анал хамыһыһа мунньаҕа буолла.

АЙАН-СЫРЫ ТУРУГУН ТУПСАРЫҤА

Кини нэлэмэн Сахабыт сиригэр, арҕаа, соҕуруу өттүгэр харгыһа суох айанныырга аһаан "Лена" (А-360), "Халыма" (Р-504), "Бүлүү" (А-331) федеральной суолталаах суоллар ситимнэрэ тыргыллар. Бу суолларга Арасыйыа, Саха сиригэр салалталаах ахсаабат болҕомто ууран, үтүс үлэ-хамнас ыһтылар. "Росавтодор" федеральной суол агентствотун былаанынан 2030 сылга диэри бу суолларынан сылы эргиччи сырыы олохтонон, Маҕадаан, Иркутскай уобаластарыттан, Саха сиригэр киирэн өттүгэр нөҕүлөһөн, Амурскай уобаласка тахсарга сыал-сорук турар. Бу былааны олоххо киллэрэргэ Бүлүү, Алдан өрүстэрин туоруур 5 муоста тутуллан, суол-иис сүрүн өттө аспааланыахтаах.

Суларастыба сайдыытын биһир сүрүн көрдөрүүтүн суоллар ситимнэрин туруктара буолар. Арасыйыа киин регионнарыгар, суол-иис таһыма биллэрдиик сайыһа. Тырааныспар көрүңү, кыаҕа, уйуга улаатта, айан-сырыы тэтимэ да балыскаан буолла.

Биһиги, тыа сиригэр олохтоох дьон, итиннэ тоһо бэлэммитий, ыччаттарбытын тырааныспар

араас көрүңү баһылыарга төһө сөпкө иитэбит, ирдэбил туруорабыт дин мыйыты дүүлүтэ тахсара уолдыаста. Сокуон хараҕынан көрөр эбит буоллаха, тырааныспар араас көрүңү дьон олоҕор кутталы үөскэтэр өрүт быһыытынан сыаналар.

Ол эбэтэр массыына ыһтар быраабы ылан, уруулга олордун да, дьон олоҕор, бэйэҥ да турукка улахан эппиэтинэни сүтэргин чинник өйдүөхтээххин.

Бу боппуроска анаммыт улуустаабы суолга куттал суох буолуутун хааччылар анал хамыһыһа мунньаҕа олунуу 25 күнүгэр буолан ааста. Мунньаҕы Чурапчы улуус баһылыгын бастаах салалтаахчы Алексей Егоров салайан ыһтыт. Манна улуус дьаһалтатын туһааннаах үлэһиттэрэ, Чурапчы нэһилиэгин дьаһалтатын, ГИБДД, гостехнадзор, улуустаабы үөрэх салалтатын, улуустаабы киин балыыһа салайаачылары уонна испислиһтэрэ, суолу көрөр-истэр "Дорожник" ХЭТ бэрэстэбинэллэрэ уола кытынылар. Хамыһыһа саҕа састаабын бигэргэтти кинигитин Чурапчытаабы ГИБДД са-

лабааччыта В.Д. Ефремов улуус суолларыгар тахсар саахаллар уонна ону туоратыыга ыһтылар дьаһаллар тустарынан информациятын иһитилэр, санаа үлэһитинилэр, этиһэри онордулар.

БЫЛААННАР, СОРУДАХТАР

Мунньаҕа кырибит этиһэри дүүдэллэн ырытыы түмүгэр, хамыһыһа үлэтин былаана туруннан уонна бигэргэтиһини. Кыра саастаах оҕолортон саҕалаан, суолга тахсар саахаллар биричиинэлэрин туһунан информацияны кинигэ тарҕатар сириэстибэлэр нөҕүө иһитиннэрэр-быһаарар үлэни көтөргө, "Айылгы" духобунай сайдыы кинигэ видеороликтары бэлэмнээн, социальнай ситимнэр нөҕүө тарҕатарга соруудахтар бэрилиннэлэр. Кулун тутар ыйга улуус дьаһалтата, ГИБДД, баһаарынай чаас, улуустаабы балыыһа, "Дорожник" ХЭТ кыттылаах суол саахала тахсар түгүнүгэр ыһтылар суһал дьаһалларга дьарыктары-үөрэхтэри ыһты улуустаабы ЕДДС салайааччыта Иван Хоногановка сүктэрилиннэ. Манна ураты болҕомтоно, саахал тахсар түгүнүгэр, быһыы сулууспаларга, суһал көмөҕө, суолу көрөр-истэр тэригэргэ ин-

Биһир кэллим ыксаллаах быһыы-майгы сулууспата – 112

"Суһал көмө" – 103

ИДьО – 102

ЫБМС – 101

ЕДДС – 8 (411) 51 41-660

8 (411) 51-41-118

8914-221-01-33

формацияны суһаллык тиздиниһималара уонна бу тэригэргэ кытта сибээстэһэр төлөпүүн нүөмэрдэрин дьон-сэргэ билэрин хааччылы боппуроска туруохтара. Суолу көрөр-истэр "Дорожник" ХЭТ уонна улуустаабы ЕДДС куруутун биһиргэ үлэһиттэрэ сөбүлэн түһэрсүлэригэр соруудахтара. Халлаан туругун туһунан информацияны смс нөҕүө нэһилиэтиннэ, айан-ныһтарга тиздини бырагыраамалаах хааччылытын үөрэтэргэ туһааннаах испислиһтэргэ соруудах бэрилиннэ.

Бука бары суол быраабылаатын туһунан айан-ныһыбыт, тырааныспарбыт туругун мэлдьи көрүңү сымдарыгы таһынан, бэйэ-бэйэҕэ болҕомтолоохтук сыһыаннаһарбыт наадатын өйдүөбүт!

Айаннаан иһэн араас суол быһылааныгар түбэстэххитинэ, эбэтэр көрөөххүтүнэ, суһаллык манньк төлөпүүннэргэ эрийэн чоңу информацияны тизир-дэргитин санаатыт:

Итиннэ олоҕуран, суолга сэрэхтээх буоларгыт туһунан сүрүн быраабылаагы биллиниһэригэр:

-федеральной таһымнаах «Халыма» суола IV категориялаах суолларга киирэр, ол эбэтэр массыына мунутуур түргэнэ чааска 80-90 км/ч тизиртэн тахсыа суохтаах;

-нэһилиэтиннэлээх пууннарга массыына айанын түргэнэ чааска 60-40 км/ч тизиртэн тахсыа суохтаах;

-суол араас участвастарыгар массыына түргэни хааччытыр бэллэһэри көрөн уонна онон сирдэтэн айан-ныһыгыт булгуччулаах;

-күһүн, саас суол халтараан кэмнэригэр бытааныык, сэрэхтээхтик айан-ныһыгыт эбэтэр айаны тохтоторгут наада;

-утары балаһаҕа тахсан массыынаны ситэн аһымы көндүлээх эр сирдэргэ онгоһуллуохтаабын умнуман, бу туһунан суол бэллэлэргэ ыйаллар;

-аспаал суолга массыынаны ыһтыы буор, гравий суоптан туспа сатабылы эрийэр. Оңуо үөрэнит, үчүгэй суолга албыннатан мунутуур түргэнигэр көтүтүмэ;

-массыынабыт туругар – туормас ситимнэригэр, уруулдуур механизмнарыгар ураты болҕомтоно ууруу, көлүөһэлэргит туруктарын, тыһынарын (давлениятын) биһиргэ буолуохтаабын чоңуруоллаан, сөд-развал хайаан да онорторгутун умнуман;

-суолга, айанга сэрэхтээх буолуу бэйэҕит, олорсон иһэр дьонгут олохторун харыстыабын хаһан да умнуман.

"Дорожник" ХЭТ пресс-сулууспата.

АХТАН САНААН

Оччолорго сана былааска олох тутула уларыйан, дойдунун холбоһуктааһын кинигэ тэнийтэн, үтүс ыаллар алаастарыттан көһүтүлэн колхуостары тэримит кэмнэригэр колхуостаах ыалга төрдүс оҕонор аҕабыт күн сиригэр көрбүт. Оччо-тоогу кэмгэ сонундук ааттаан Молот дин сүрэхтинилэр, ону кэлин уларьыттарбыта. Төрүттэригэр уон сүөһүнэн «Түмсүү» колхуоска киирэн иһитэрин эрчимнэн, күөннэрин күүһүнэн саҕа олоҕу уһансаллар, сана тутуу тутуһаллар. Эбэтэр Пелагея Игнатьевна – колхуос чулуу ыһыһыта, оттон эбэтэр Баһылай Уус Ньукулай – колхуос ханнык баҕарар үлэтигэр иһэн турбатах туруу үлэһитэ. Аҕабыт убайдарын Мэхээлэни, Баһылайы кытта колхуос бары үлэтигэр, кыахтара тийэрэрин үлэлээн, ийэлээх аҕаларыгар кынат күүс-көмө буолан улааппытара. Аҕа дойдуну сэринтин уолаһынаах кэмнэригэр ас-танас кырыымчык буолан, эбиэттин сут-кураан дьыллар тураннар, салгыннэн ылдыһаннар, аҕабыт кыра убайа 18-таах эрэ сылдьан, сааһыары, оттон аҕага ыам ыйыгар салыктэн олохтон туораабыттарын Мэхээлэ олус хараастан туран суруйбуттан биллибит. 1943

Күндү киһибит туһунан иһирэх тылынан

Биһиги дьыэ жүргэн туллубат тулааһыммыт, тирэхпит – аҕабыт Старостин Максим Николаевич баара буоллар, бу дьыл кулун тутар 4 күнүгэр 90 сааһын туолуохтаах этэ. Олохпутун сахпыт, олук уурбут күндү киһибит туһунан иһирэх тылынан ахтан-санаан ааһахпыт баҕарарбыт.

сыл күһүнүгэр убайа Мэхээлэ армияҕа ыһырыллан, 1947 сыллаахха дьэри үлэ фронтугар барар. Эбэтэр Балайа барарын сүрдээх кыайыһа-хотугас, сыгыһы-хотуу тыһылаах-өстөөх буолан ити кэм кыһалбатын нарын санныгар сүгүн, олоххо дуулурунан, хорсун санаатынан, дьаныардаах үлэтинэн хаалбыт икки кыра уолаттарын Молоту уонна Константины көрөн-харайан улаатыннарар.

Аҕабыт итиннэ төһө да ыарахан дьыллар-күннэр буолбуттарын иһин, сыраллаан үөрэнэн, Чурапчытаабы педагогическай училищени 1954 сыллаахха үөрэнэн бүтэрбит. Алларга Халыма «Андрюшкино» сэттэ кылаастаах оскуолатын начаалынай кылаастарын учууталынан ананан үлэтин саҕалаабыта. Ол эрэри, хоту сир кытаанах айылҕата уонна аҕабыт бултуурун сөбүлүүр буолан, доруобуйатынан учууталынын тохтоторго күһөһүтүт. Төрөөбүт дойдутугар кэлин маннай биһилэтиһэринэн, кэлин кино моториһынан уонна почтовой агентынан үлэни сылдьан кэтэхтэн кууруу баран, Бахсыга, Чыапараҕа, онтон Одьулуун почтовой отделениеларыгар начаалынныгынан 6 сыл устата үтүө суобастаахтык үлэстэбит. 1970 сыллаахха дойдутугар олохсуйан, Диринг АТС-гар монтерунай үлэһит.

Бу сыллартан аҕабыт уусуран самодеятельность актыыбынай кыттылаабынан, дьонун-сэргэтин үөрдэр-сэргэһитэр, «айылҕаттан талааннаах артыыс» быһыытынан биллэн, Дириннээҕи норуодунай тый-

аатыры төрүттэспиттэргэн бириэстэрэ буолбута. Бу туоһунан 1973 сыллаахха «ССРС 50 сылыгар» аналлаах Российскай Федерация театральнай кэлэктииптерин Илин Сибирдээҕи зональнай көрүүтүгэр Улан-Удэ куоракка кыттыбыт 23 кэлэктииптэргэн дипломан чыэстээх аатын ылан театральнай кэлэктиип баазагыгар норуодунай тыйаатыр тэригэр толору кыахтаабын дүүлүтүр сүбэ бэрэссэдээтэл Г.К. Некрасов чорботон бэллэстэбит.

Бу үтүс сыраллаах буһуу-хатыы түмүгэр аҕабыт уусуран самодеятельность тэрийэр талаана көстөн, партия оройуоннаабы комитетин рекомендацияларынан Дириннээҕи норуодунай тыйаатырыгар дириктэринэн 1979 сыллаахха анаммыта. Артыыс да, салайааччы да быһыытынан тыйаатыр кэлэктииптэ түмсүүлээх, айымньылаах, үрдүк таһымнаах буолуутугар аҕабыт убаарабат күүһүн ууран элбэхтик сүүрбүтэ-көппүтэ, үтүстүк утуһар уутун умнубута. Ол түмүгэр тыйаатыр саҕа оборудованиенан хааччыллыбыта, «Сарыал» агит-биргээдэ оройуонга бастаах саҕалааһыны онорон, оройуоннаабы көрүүтэ миэстэлэспит. 1984 сыллаахха өрөспүүбүлүкэ-тээҕи култуура үлэһиттэрин VI-с сийиһин дэлгээтэ буолан туран, култуура үлэһиттэригэр ыһырыы таһаарбыта. Ити сыл кулууп оройуонга I-кы миэстэни, өрөспүүбүлүкэ III-с миэстэни ылбыта. Бу таһаарылаах үлэтин иһин, путевканын наараадалаан, Молдавияга күүлэйдээн-сынныанан кэлбит. Ди-

риннээҕи норуодунай тыйаатыр биһир бастаах, туһунан суоллаах-нистээх артыыһа буолан, аҕабыт уопсайа 37 араас өрүттээх, өйдөөх-санаалаах, тус-туска характердаах дьон уобараһын диригик арылан, көрөөччү дууһатын абылаабыта.

Ити курдук, тыйаатыр үлэтин, айар актыыбынаһын дьылҕа онгостуммут буолан, аҕабытыгар 1981 уонна 1985 сылларга икки төгүлүн оройуонга идэтинэн «Култуура чулуу үлэһитэ» бочуоттаах аат иһэриллибит.

Аҕабыт аһаарда харчы ылар хамнастаах үлэтигэр эрэ үчүгэй-дик үлэстэбит буолбатах, кини уопастыбаннай үлэ актыыбынай саллаата этэ. Өссө 1967 сыллаахха Бахсы нэһилиэгин Сэбиэтин дьокутаатынан талыллыбыта. Иккис төгүлүн 1985 сыллаахха Холтоҕо нэһилиэгин Сэбиэтигэр дьокутаат буолан исполком солбуйар бэрэссэдээтэлинэн өрө таһаарыллыбыта. Кэҕэ сылларга нэһилиэккэ зона үлэтигэр начаалынныгынан, профком, добровольнай норуот дружина-тын чилиэтинэн, нэһилиэк араас ыһтар үлэтигэр агитаторынан үлэлээн сүүрбүтэ-көппүтэ. РСФСР Саха АССР Үрдүк Сэбиэтин быһбардарыгар үчүгэй үлэтин иһин махтал суругунан бэллэстэммит.

1962 сыллаахха Чурапчыга үлэни сылдьан, ийэбитин Парасковья Егоровна Седалищени көрсөн, бэйэ-бэйэлэри сөбүлүһэн, саха малын үрдүк аатын сүкпүттэр. Сэттэ оҕону төрөтөн, сүөһү-ас иһтэн, дьы-уот туттан ныйр-бааччы олох олорон аастылар. Аҕалаах ийэ-

бит иккиэн олус оҕомоһа буолан, итин сылаас тапталларын угуу-таан, улаатыннарар, сирдээҕи олох сыанастарын иһэрин, хаас биһирдэһитин үөрэттэрэн олох суолугар үктэнирдилэр.

Аҕабыт киһи быһыытынан олус эйгээс, элээкэй, куруутун күлэ-үөрэ, көр-нар, ыһа-тойук аргыстаах сылдьара. Устат ууну аргыстаах сылдьара. Иһилигүтэр дьобурдаах буолан, нэһилигүтэр эрэ буолбакка, үтүс уруула-аҕабыт, бырааһынныктары уонна ку-уһуларга, уһуулаһтарга уонна луупка Саха дьылга солбуйбут Тыһыны Оҕоһуор буолара. Оҕо эрлэһиттэн айылҕаҕа сылдьан бултуурун сөбүлүүр, сайынна-туунан-илиминэн балыктыһара, мунҕаҕа, куобах күрүһү, куска, андыга сылдьан дьыо кэргэни күндүлүүр.

Күндү киһибит сирдээҕи аһаһын толорон, дьон туһугар анаабыт, илээх-эйлээх олоҕу уһансыбыт олоҕун кичик кэмнэргэ дууһатынан ыларан, са-табылын, айылҕаттан дьобурун ууран туран үлэстэбит кыһата – Дириннээҕи норуодунай тыйаатыра, норуодунай хора күн бүгүн үлэтин, сайда-туолукта-тан биһити сүргэбит көбүлүтэр. Аҕабыт аатын үйэтигэр иһи-лиэкпит «Үрдэл» норуот айыр-кыны «Көрү-күлүүнү көбүлүт-тэ» төлөбүлэригэр сыанка-ларга кункурус ыһыһыгар не-сүрэхпиттэн махтанбыт уон-на астынабыт.

Уола Максим,
кыргыттары Дарья уонна
Мария

[illegible]